

У. 211.

211.

ГЕНРІК ІВСЕН.

Підпори
Громадянства.

Комедія на 4 дії.

Переклала М. Загірня.

Видав Б. Трінченко.

У. 211.

ГЕНРІК ІБСЕН.

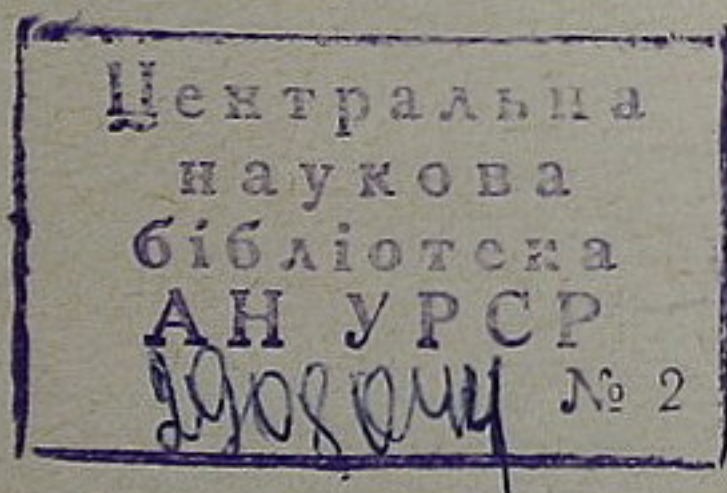
Підпори
Громадянства.

Комедія на 4 дії.

Переклала М. Загірня.

Видав Б. Трінченко.

У Києві, 1907.

З друкарні Т-ва „Просвѣщеніє“, колишнє Т-во
Н. А. Гирич, Трьохсвятит., 14.

ЛЮДЕ:

КАРСТЕН БЕРНІК, багатий комерсант і консул.

БЕТТІ БЕРНІК, жінка його.

ОЛАФ, син їх, тринадцяти років.

МАРТА, Бернікова сестра.

ІОГАН ТЕННЕСЕН, менчий брат Бетті Бернік.

ЛОНА ГЕССЕЛЬ, сестра Бетті Бернік по матері.

ГІЛЬМАР ТЕННЕСЕН, брат у-перших Бетті
Бернік.

РЕРЛУНД, магістр богословія.

РУММЕЛЬ,
ВІГЕЛАНД,
САНДСТАД, } комерсанти.

ДІНА ДОРФ, молода дівчина, живе в консула
Берніка.

КРАП, управитель Берніків.

АУНЕ, управитель на Берніковому корабельно-
му заводі,

ПАНІ РУММЕЛЬ.

ГІЛЬДА, її дочка.

ПАНІ ГОЛЬТ, почтмейстєрова жінка.

НЕТТА, її дочка.

ПАНІ ЛЮНГЕ, лікарєва жінка.

Городяне, чужоземні мореплавці, пасажири
з пароходів і т. и.

Дієтьєся в Берніковому будинкові, в невеликому
норвєзькому гóроді край моря.

ПЕРША ДІЯ.

Велика світлиця. З лівого боку, ближче до глядачів, двері в Берніків кабінет; трохи далі, в тій же стіні другі двері. Праворуч, посеред стіни, великі вхідні двері. Задня стіна за малим не вся скляна, в її двері одчинені на широкий ганок; над ганком напнуто з полотна холодок. З ганку сходять у сад, обгороджений залізними штахетками; з саду хвіртка на вулицю. За садом вулиця забудована дерев'яними будиночками пофарбованими ясними фарбами; часом вулицею йдуть люде; деякі спиняються, розмовляючи; на ріжку маленька крамничка; там чимало покупців. Літо. Ясний соняшний день.

У світлиці круг великого столу сидять панії: посередині Бетті Бернік; ліворуч од неї пані Гольт з дочкою; праворуч пані Руммель теж з дочкою; далі праворуч од Бетті—пані Люнге, Марта Бернік і Діна Дорф. Усі вони шиють. На столі багато недошитих сорочок та іншої одежі; є й зовсім ще непочинате. Геть далі стоїть маленький столик; на йому два вазони з квітками і стакан з сахарною водою; за столиком сидить магістр Рерлунд; в руках у його невелика книга з золотими берегами, він читає в голос, але глядачам чуть тільки деякі слова. В садку бігає Олаф Бернік і стріляє навлуч з лука.

Трохи згодом з дверей, що праворуч, увіходить тихо управитель з Бернікового кораблевого заводу Ауне. Читання перепиняється. Бетті Бернік киває йому головою і показує на перші двері ліворуч. Ауне, тихо стулаючи, йде до дверей Бернікового кабінету і помалу, з перепинами, стукає. Двері відчиняються і з кабінету виходить управитель Крап з брилем у руці і з паперами під пахвою.

Крап. А, це ви стукали?

Ауне. Консул прислав по мене.

К р а п. Так; але тепер йому ніколи і він приручив* мені...

А у н е. Вам? Я волів би...

К р а п. Приручив мені сказати вам... Мусите облишити свої лекції, що читаєте робітникам по суботах.

А у н е. Так? Я досі думав, що можу вживати свій вільний час на що схочу.

К р а п. Ви так уживаєте свій вільний час, що робітники стають ні до чого не здатні в робочий час. От, наприклад, у минулу суботу ви говорили, що нові машини і нові способи роботи шкодять робітникам. На що ви це кажете?

А у н е. Щоб з того була користь спілці.

К р а п. Дивна річ! А консул каже, що це руйнує спілку.

А у н е. Моя спілка—це не одно з консуловою спілкою, пане управителю. Як голова робітницької спілки, я...

К р а п. Найсамперед ви голова на заводі в консула Берніка. І перш за все повинні виконувати свої обов'язки перед спілкою, що зветься „фірма Бернік“, бо вона всіх нас годує. Оце й хотів сказати вам консул.

А у н е. Консул не так сказав би мені це, пане управителю. Але я розумію, звідки це йде. Це все той клятий американець, що тепер латають у нас на заводі! Тим людям хочеться, щоб робилося так, як у їх там за морем, ну, а це...

К р а п. Так, так, так... Але, я не маю часу на балачки. Тепер ви знаєте, що думає консул,—то вже й годі. Можете йти на завод, бо там запевне вас треба; я й сам скоро прийду. (Повертаючись до паній). Прошу вибачення! (Вклоняється і виходить через сад на вулицю. А у н е тихо виходить у двері, що праворуч. Р е р л у н д читав, як розмовляли

Ауне з Крапом, бо вони говорили тихо; тепер кидає читати і загортає книгу).

Рерлунд. Оце й кінець, дорогі мої слухачки.

П. Руммель. Ах, як гарно навчає нас це оповідання!

П. Гольт. А яке воно високо моральне!

Бетті. Еге, ця книга примусить багато про що роздуматися.

Рерлунд. О, так! Це чудовий контраст із тим, що ми, на жаль, бачимо щодня і в газетах, і в журналах. Що справді ховається під тію позолотою та під розкошами, якими вихваляються великі города та пишне громадянство? Порожнява та гнилизна, сказав би я. Ніяких моральних основ! Усі вони тепер „труни розмальовані“.

П. Гольт. Так, це правда.

П. Руммель. Прикладів не далеко й шукати. От хоч би ті мореплавці з того американського судна, що стоїть тепер тут.

Рерлунд. Ну, про ту людську наволоч я й говорити не буду. Але ви погляньте на вищі класи,—що там діється? Всюди непевність, неспокій у душах, колотнеча, розхитано всі основи. А як там порушено семейове життя! Як зухвало підкопуються під нвійсвятіші правди!

Діна. (Не підводячи очей від шиття). Але хиба там не роблять і великих діл?

Рерлунд. Великих діл?.. Я не розумію...

П. Гольт (здивовано). А що се ти, боронь, Боже, кажеш, Діно?!

П. Руммель. (так саме). Діно, як таки можливо таке говорити?

Рерлунд. Навряд чи було б добре, як би і в нас почали робитися такі діла! Ні, краще подякуймо Богові за те, що в нас усе так, як те-

пер. Правда, і в нас поміж пшеницею росте ку-
кіль, але ж ми принаймні щиро силкуємося по-
змосі винищувати його. Треба, шановні добродій-
ки, дбати про моральну чистоту серед громадян-
ства; треба берегти його від усього того нового,
невивіреного, що хоче накинати нам цей мінли-
вий час.

П. Гольт. А такого, на жаль, страх ба-
гато!

П. Руммель. Це правда! От, наприклад
торік за малим не зроблено до нашого города
залізницю!

Бетті. Ну, Карстен не попустив цього.

Рерлунд. Господь не попустив, пані! Будь-
те певні, що не попускаючи завести в нас цю
нову вигадку, ваш чоловік виконував тільки не-
бесну волю.

Бетті. І от же як тоді його лаяно в газе-
тах!.. Але ми зовсім забули подякувати вам, па-
не магістре! Ви робите велику ласку, віддаючи
нам так багато свого часу.

Рерлунд. О, це дурниця: тепер вакації...

Бетті. Так, так, але все ж це жертва, па-
не магістре.

Рерлунд (присуває свій стілець ближче). Не
варт про це говорити, пані Бернік! А всі ви
хиба не приносите себе на жертву за для доб-
рого діла? І хиба не робите цього залюбки,
радіючи? Ці морально попсовані люде, про
яких ми дбаємо, щоб їх напутити, хиба вони не
ті ж поранені в бої салдати? Ви, шановні па-
нії, милосердні сестри, що готуєте корпію за
для тих нещасливих, морально поранених людей,
ласкаво зав'язуєте їм рани, гоїте...

Бетті. Це велика ласка божа, уміти все
бачити таким гарним!

РЕРЛУНД. Потроху це прирожденне, а потроху можна це в собі виробити, як що схотіти. Вся сила в тому, щоб дивитися на все, стоячи на ґрунті вищих моральних завданнів. (До Марти). От, наприклад, що ви на це скажете, панно Бернік? Чи не почуваете себе на певнішому ґрунті з того часу, як присвятили себе школі?

МАРТА. Ах, не знаю, що вам і казати! Часто, як сижуч там, у школі, то так і тягне далеко, далеко звідти в бурхливе море.

РЕРЛУНД. Це все спокуса, панно Бернік. Але таких неспокійних гостей не треба пускати до себе. Бурхливе море, це, звісно, не справжнє море; ви кажете про широке громадянство, що хвилюється як море і в якому гине так багато людей. І невже справді вас так зваблює оте життя, галас та клекіт якого долітають до нас? Досить поглянути на вулицю, де люде, обливаючися потом, бігають по спеці за своїми дрібними справами. Ні, нам краще сидіться отут у холодку, повернувшись спиною туди, звідки йде руйнування!..

МАРТА. Так, так, запевне ваша правда.

РЕРЛУНД. І в цьому домі, де цвіте на зразок усім семейове життя, де царює мир та згода... (До господині). До чого це ви прислухаетесь, пані Бернік?

БЕТТІ (глянула на двері до кабінету). Як вони голосно розмовляють.

РЕРЛУНД. Хиба там щось надзвичайне трапилось?

БЕТТІ. Не знаю; чую тільки, що мій чоловік з кимсь розмовляє.

(Гільмар Теннесен з сігарою в зубах увіходить з дверей, що праворуч, але побачивши паній, стає).

ГІЛЬМАР. Ах, вибачайте!.. (Хоче вийти).

БЕТТІ. Іди, йди, Гільмаре, ти нам не заважатимеш. Тобі щось треба?

ГІЛЬМАР. Нічого, я так собі зайшов. (До паній). Мое ушанування! (До Бетті). Ну, як же рішили?

БЕТТІ. Що?

ГІЛЬМАР. Та Бернік же скликав людей на пораду.

БЕТТІ. Справді? Про віщо ж радяться?

ГІЛЬМАР. Та знову ж про ту дурницю, про залізницю.

П. РУММЕЛЬ. Та невже?

БЕТТІ. Бідний Карстен! Знов йому прикрости.

РЕРЛУНД. Але як же це так, пане Теннесене? Адже минулого року консул Бернік добре дав зрозуміти, що він не хоче ніякої залізниці.

ГІЛЬМАР. Та й мені так здавалося. Але я зустрівся з його управителем Крапом, і він сказав, що справу про залізницю знову знято, і що Бернік радиться з трьома місцевими тузами.

П. РУММЕЛЬ. То ж то мені й почувся чоловіків голос.

ГІЛЬМАР. Авже ж пан Руммель там, та ще Сандстад та Мікель Вігеланд або „Святий Мікель“, як його прозвано.

РЕРЛУНД. Хм!..

ГІЛЬМАР. Ах, вибачайте, пане магістре!

БЕТТІ. Так у нас гарно було, тихо...

ГІЛЬМАР. Як на мене, то нехай собі вони трохи погризуться. Все ж веселіше!

РЕРЛУНД. А як на мене, то без таких веселощів можна обійтися.

ГІЛЬМАР. Це як на кого. Деяким натурам часом дуже треба боротьби. Але, на жаль, у малому городі небагато буває випадків до бо-

ротьби, та й не кожному дано... (Перегортає книгу магістрову). „Жінка, як слуга громадянству“. Це що за нісенітниця?

Бетті. Господи! Та не кажи так, Гільмаре! Ти певне не читав цієї книги?

Гільмар. Не читав, та й не читатиму.

Бетті. Ти мабуть знову недобре себе почуваш?

Гільмар. Еге, недобре.

Бетті. Погано спав уночі?

Гільмар. Навіть дуже погано. Учора ввечері пішов походити, бо моя хвороба того вимагає; потім зайшов у клуб і прочитав опис полярної експедиції. Пильнуючи боротьби людей з стихіями, почуваш, як у самого дух загартовується.

П. Руммель. Але ж таке читання певне шкодить вам, пане Теннесене?

Гільмар. І навіть дуже шкодить. Усю ніч не міг спокійно заснути, бо все ввижалося, що якийсь гидкий морж за мною ганявся.

Олаф (зійшов з саду на ганок). Затобою, дядьку, морж ганявся?

Гільмар. У ві сні, дурню! Ти й досі панькаєшся з отим нікчемним луком? Чому не добудеш собі справжньої рушниці?

Олаф. Та я дуже хочу, коли ж...

Гільмар. Рушниця—це я розумію; якось лоскоче нерви: ось ось стрельне!..

Олаф. Тоді б я ведмедів стреляв! Коли ж батько не дає!..

Бетті. Ну, нащо таки набивати йому голову такими речами?

Гільмар. Хм! Ну й покоління викохують у нас тепер! Про всяке гимнастикування, про спорт кричать так, що куди тобі Господи, а справді все це тільки іграшки, бо ніколи не бе-

руться за таке діло, яке привчило б людину сміливо зустріти небезпеку!.. Та чого ти лізеш до мене з своїм луком, дурню! Він може стрельнути!

Олаф. Та він без стріли, дядьку!

Гільмар. Не можна знати запевне; а може й стрельне... Забірайся геть, кажу тобі! І чому ти ніколи не проїздишся в Америку на одному з батьківських пароходів? Побачив би там, як полюють на буйволів, або як воюються з червоношкурими.

Бетті. Але ж, Гільмаре...

Олаф. Ах, дядьку, як мені хочеться туди поїхати! Може б побачив там дядька Йогана та тьотю Лону.

Гільмар. Хм!.. Дурниці плетеш!..

Бетті. Іди собі в сад, Олафе!

Олаф. Мамо, а на вулицю можна?

Бетті. Можно, тільки не заходь далеко.

(Олаф біжить через сад на вулицю).

Рерлунд. Не годиться набивати голову дитині такими фантастичними мріями.

Гільмар. А вже ж! як можна! Хай краще увесь вік висидить у запічку, як дехто.

Рерлунд. А чому ж ви сами туди не поїдете?

Гільмар. Я? З своєю хворобою? Звісно, тут у городі не дуже про моє здоров'я турбуються. Але коли обминути й хворобу, то треба ж і про те подумати, що людина має всякі повинності перед громадянством, серед якого живе. Мусить же тут хтось зостатися такий, щоб високо держав прапор ідеї. — Ух, знову кричить!

Панії. Хто? хто?

Гільмар. Не знаю. Вони всі так голосно говорять. Нерви мені дратують.

П. Руммель. Це мабуть мій чоловік, пане Теннесене. Він, знаєте, звик говорити серед великого товариства.

Рерлунд. Та й інші, здається, говорять не тихше.

Гільмар. Ну, ще б пак! Як дійдеться до кишені, то... У нас завсігди на першому плані матеріяльні справи. Ух!

Бетті. У всякому разі це краще ніж попереду, як на першому плані стояли сами тільки веселощі та втіхи.

П. Люнге. Та невже тут попереду так було?

П. Руммель. А справді так! Дякуйте Богові, що вас тоді тут не було.

П. Гольт. Еге, тут у нас дуже все відмінилося. Як згадаю тільки, що тут робилося, як я була ще молодою!

П. Руммель. Та ви згадайте тільки, що тут було всього перед чотирнадцятьма чи п'ятнадцятьма роками! Господи помилуй, що тут тільки було! Тоді тут ще були гуртки і танцівничий, і музичний...

Март. І драматичний. Це я добре пам'ятаю.

П. Руммель. Еге, там виставляли вашу п'єсу, пане Теннесене.

Гільмар (одходячи далі до задньої стіни). Ет, що там згадувати...

Рерлунд. П'єсу пана Теннесена?

П. Руммель. Еге. Це ще було геть раніше ніж ви сюди приїхали, пане магістре; її таки раз тільки й виставляли.

П. Люнге (до п. Руммель). Чи не в цій п'єсі грали ви коханку? Пригадуєте, ви мені казали?

П. Руммель. (скоса поглядаючи на магістра) Я? Ні, не пригадую... Але добре пам'ятаю, як тут

весело тоді жили.

П. Гольт. Я навіть знаю сем'ї, де двічі не тиждень бували великі обіди з гостями.

П. Люнге. Я чула навіть, що сюди приїздила трупа акторів...

П. Руммель. Ах, це вже було найгірше!..

П. Гольт (стурбована) Хм... хм...

П. Руммель (схаменувшись). Трупа? Ні, я цього зовсім не пам'ятаю.

П. Люнге. Ну, вже ж! Кажуть, що ті актори бо зна що тут виробляли!.. А що справді тут було?

П. Руммель. Та справді ж нічогосінько.

П. Гольт. Діночко, передай мені оті сорочки!

БЕТТІ (в той же час). Діночко, піди скажи Катерині, щоб несла кофе.

МАРТА. І я з тобою, Діно.

(МАРТА і ДІНА виходять у другі двері ліворуч).

БЕТТІ. І мене, mesdames, вибачте на хвилинку. Здається, краще буде пити кофе на ганку.

(Виходить на ганок і застеляє стіл. РЕРЛУНД, стоячи на порозі, розмовляє з нею ГІЛЬМАР ТЕННЕСЕН сидить на ганкові і курить).

П. Руммель (пошепки). Господи, пані Люнге, як ви мене налякали!

П. Люнге. Я?

П. Гольт. Та ви ж сами почали, пані Руммель!

П. Руммель. Я? Бог з вами, пані Гольт! Я ні словечка...

П. Люнге. Та в чому сила?

П. Руммель. Як таки ви почали оту розмову? Де ж таки! Хиба ви не помітили... Діни?

П. Люнге. Діни? Господи, та хиба що сталося Діні?..

П. Гольт. Та ще й у цій сем'ї! Чи ж ви

не знаєте, що то був брат пані Бернік?..

П. Люнге. Та що ж він зробив? Я ж нічого не знаю, бо ще мало тут прожила.

П. Руммель. Та хиба ви не чули... хм..
(до Гільди). Ти б походила по саду, Гільдо!

П. Гольт (до Нетти). Іди й ти, Нетто! І прошу тебе, будь яко мога ласкавіша до бідної Діни, як вона прийде.

(Гільда й Нетта виходять у сад).

П. Люнге. Ну, так що ж там трапилось з братом пані Бернік?

П. Руммель. Ви не знаєте? Скандальна історія!

П. Люнге (показує на Гільмара). Так молодий Теннесен ускочив у скандальну історію?

П. Руммель. Та бо ні, пані Люнге! Цей Теннесен їй брат у-перших, а я кажу про рідного...

П. Гольт. Про пропащого Теннесена...

П. Руммель. Його звали Йоганом. Він утік до Америки.

П. Гольт. Мусив тікати, уявіть собі!

П. Люнге. Значить з ним сталася скандальна історія?

П. Руммель. Еге, щось таке... як би це сказати?.. Щось таке з Діниною матір'ю. Я так усе пам'ятаю, наче воно сьогодні робилося. Йоган Теннесен служив тоді в конторі в старої пані Бернік, а Карстен Бернік тоді тільки приїхав з Парижу і не був ще заручений з Бетті.

П. Люнге. Ну, а скандальна ж історія?

Ф. Руммель. Так отже ту зіму грала тут драматична труппа Мелера...

П. Гольт. І в тій труппі був актор Дорф із жінкою. Вся молодіж була в неї закохана.

П. Руммель. Хто-й-зна чого вже вона їм була така гарна! Ото ж одного разу актор Дорф

приходить додому ввечері.

П. Гольт. Зовсім несподівано...

П. Руммель. І застає... ні, цього й розказати неможна!

П. Гольт. Та бо ж ні, пані Руммель, нічого він не застав, бо двері були замкнені з середини. І уявіть собі, тому, що був у хаті, довелося вистрибнути в вікно!

П. Гольт. З мезоніну!

П. Люнге. І то був брат пані Бернік?

П. Руммель. Ото ж!

П. Люнге. І тоді він утік до Америки?

П. Гольт. Мусив тікати, розумієте?

П. Руммель. Бо потім виявилось ще й не таке! Подумайте, він потяг гроші з каси!..

П. Гольт. Ну, це ж іще не певно, пані Руммель. Може це все тільки пльотки.

П. Руммель. Та де там! Увесь город про це знав! Стара Бернік за малим не збанкрутувала через його! Мені чоловік мій тоді ж говорив. Але хай Бог боронить, щоб я кому про це хоч слово!

П. Гольт. У всякому разі ці гроші пішли не на пані Дорф, бо вона...

П. Люнге. Так, так, — але як же вона потім з чоловіком, — помирилася?

П. Руммель. Де там, він покинув її з дитиною та й поїхав собі, а та madame... у неї стало нахабности прожити тут ще цілий рік. Звісно, грати на сцені вона вже не насмілилася, а жила з того, що шила та прала на людей.

П. Гольт. Ще хотіла була завести школу, щоб учити танцювати...

П. Руммель. Але з цим, звісно, їй не пощастило. Які б же батьки й матері згодилися посилати своїх дітей до такої... особи! Та вона

вже не довго й прожила. Де ж пак! Такій панні та таку роботу робити! Підкинулися сухоти та й умерла.

П. Люнге. Іхе, справді яка скандальна історія!

П. Руммель. Ото ж уявіть собі, як то легко Бернікам було все це пережити! Правду казав мій чоловік, що це темна хмара на ясному небі їх життя. Через те, пані Люнге, ніколи не починайте про це розмови в цьому домі!

П. Гольт. І Бога ради ні слова про нерідну сестру пані Бернік!

П. Люнге. Так у пані Бернік є ще й нерідна сестра?

П. Руммель. На щастя була, бо думаю, що тепер уже вони не будуть родичатися. От ще була особа... надзвичайна! Уявіть собі, обстриглася, а в дощ обувалася в чоботи!

П. Гольт. А як її нерідний братік,—отой пропавший хлопець,—утік і всі в городі були, звісно, обурені проти його, то знаєте що вона зробила? Поїхала за ним!

П. Руммель. Та ще ж, пані Гольт, якої публіки наробила виїздючи!

П. Гольт. Чш! Не говорить про це!

П. Люнге. Господи! так і вона теж себе зганьбила?

П. Руммель. Та от слухайте, пані Люнге! Бернік тоді тільки що посватався за Бетті Теннесен і прийшов під руку з нею до її тітки сказати їй про це...

П. Гольт. Бо ж Бетті з братом zostалися сиротами...

П. Руммель. І от, уявіть собі, Лона Гессель, нерідна сестра Бетті, встає з стільця і лусь делікатного, вченого Карстена Берніка по щоці!

П. Люнге. Та що бо ви кажете!

П. Гольт. Це свята правда.

П. Руммель. А тоді склала свої манатки та й подалася до Америки!

П. Люнге. Мабуть чи не націляла вона сама на Берніка?

П. Руммель. Ще б пак! Вона либонь таки думала, що буде з ним у парі, як він приїде з Парижу.

П. Гольт. Еге, подумайте, що собі думала! Бернік, молодий салоновий кавалер в повному розумінні цього слова, дамський улюбленець...

П. Руммель. І в той же час такий тихий, моральний!..

П. Люнге. Що ж та особа робила в Америці?

П. Руммель. Ну, тут, бачите, завіса спускається і навряд чи варт її піднімати, як сказав одного разу мій чоловік.

П. Люнге. Та через що ж це?

П. Руммель. Ви розумієте, звісно, що сем'я зовсім од неї одкаснулася; але ж увесь город знає, що вона там співала за гроші по ресторанах...

П. Гольт. І читала якісь прилюдні лекції...

П. Руммель. І надрукувала якусь божевільну книгу.

П. Люнге. Та невже?

П. Руммель. Еге, можна сказати, що Лона Гессель теж темна хмара на ясному небі в Берніків. Тепер ви все знаєте, пані Люнге, і їй-богу я почала говорити про це тільки через те, щоб застерегти вас...

П. Люнге. Будьте певні, що я тепер бергтимуся. Але бідна Діна Дорф! Мені по щиро-

сти її жалко.

П. Руммель. Ну, за для неї це було тільки на щастя! Подумайте, як би вона росла в такої матері! Ми, звісно, всі піклувалися нею і, як могли, напучували її на добру стежку. Потім Марта Бернік намоглася, щоб її взято сюди, до Берніків.

П. Гольт. Але з нею таки тяжко приходилося. Ви розумієте—всі ті погані приклади... Така як вона, це не те, що наші діти; з нею треба поводитися обережно, все більше добрістю.

П. Руммель. Цсс!.. Вона йде! (Голосно). Еге, це правда, що Діна дуже гарна дівчина!—Ах, ти вже прийшла, Діно? А ми тут складаємо шиття.

П. Гольт. Який запашний твій кофе, Діночко!

БЕТТІ (з ганку). Прошу сюди!

(Марта і Діна помагають покоївці становити на стіл, що треба. Всі панії сідають за столом на ганкові і всі занадто ласкаві до Діни. Трохи згодом Діна увіходить у хату і шукає своє шиття).

БЕТТІ (за столом, на ганкові, наливає кофе). Діно, а ти не хочеш?

ДІНА. Дякую, мені не хочеться.

(МАГІСТР РЕРЛУНД, погомонівши трохи з БЕТТІ, увіходить у хату).

РЕРЛУНД (удає, ніби шукає щось на столі). Діно!

ДІНА. Чого?

РЕРЛУНД. Чому ви не схотіли там сидіти?

ДІНА. Бо як принесла кофе, то зараз же, глянувши на приїзжу пані, догадалася, що вони розмовляли про мене.

РЕРЛУНД. А може ви й те помітили, яка вона була з вами ласкава?

ДІНА. Саме цього я й не терплю.

РЕРЛУНД. Ви все любите робити навпроти, Діно.

ДІНА. Еге.

РЕРЛУНД. Але нащо ж так?

ДІНА. Така вже я зроду.

РЕРЛУНД. А може б ви могли одмінити свою вдачу?..

ДІНА. Ні.

РЕРЛУНД. Через віщо?

ДІНА (глянувши на його). Бо я і вродилася морально-попсованою.

РЕРЛУНД. Негарно таке говорити, Діно!

ДІНА. Мама теж була морально попсована.

РЕРЛУНД. І хто вам наговорив такого?

ДІНА. Ніхто. Мені ніколи нічого не говорять. А через віщо? Всі поводяться зо мною так, ніби я скляна. О, як я ненавижу цю їх добрість!

РЕРЛУНД. Дорога Діно, я розумію, що вам тут трохи важко, але...

ДІНА. Ах, як би мені вирватися звідси! Я зуміла б знайти свій шлях, як би круг мене не було таких... таких...

РЕРЛУНД. Яких „таких“?..

ДІНА. Таких порядних, таких дуже моральних людей.

РЕРЛУНД. Ви це не на жарт говорите, Діно?

ДІНА. Ви дуже добре розумієте, що зовсім не на жарт. Що дня привозягь сюди Гільду й Нетту, щоб я брала з їх приклад. Але я ніколи не зможу стати такою звичайною, та й не хочу. О, як би мені вирватися звідси,—я певна, що з мене було б якесь пуття.

РЕРЛУНД. З вас і тепер єсть пуття, Діно.

ДІНА. Тут мені все ні до чого.

РЕРЛУНД. Значить поїдете?.. Ви серйозно

зважилися їхати?

ДІНА. Давно б уже мене тут не було, як би не ви.

РЕРЛУНД. Скажіть мені, Діно, через віщо ви так залюбки... буваєте зо мною?

ДІНА. Бо од вас я навчаюся багато прекрасного.

РЕРЛУНД. Прекрасного? Ви звете прекрасним те, чого я можу вас навчити?

ДІНА. Еге. Або ні, ви не вчите мене, але як я вас слухаю, то передо мною розкривається так багато прекрасного.

РЕРЛУНД. А що ж по вашому прекрасне?

ДІНА. А я ніколи про це не думала.

РЕРЛУНД. Так тепер подумайте. Що, по вашому, прекрасне?

ДІНА. Прекрасне, це щось велике... далеке...

РЕРЛУНД. Хм!—Дорога Діно, мене так турбує ваша доля...

ДІНА. Та й годі?

РЕРЛУНД. Ви ж, звісно, знаєте, яка ви мені дорога...

ДІНА. Як би я була Гільдою або Неттою, то ви б не боялися, що інші це помітять.

РЕРЛУНД. Ах, Діно, ви не знаєте про тисячі перешкод, що... Чоловік, який являється моральною підпорою громадянства, серед якого живе, мусить поводитися дуже обачно... Як би я був певний, що громадянство зрозуміє, через віщо я так роблю... Ну, та це байдуже... Як би там ні було, а я мушу вам допомогти, Діно. Чи згодитеся ви... Як я прийду... Як мені обставини дозволять прийти і сказати вам: ось моя рука—чи ви схочете взяти її і бути мені жінкою? Даєте ви мені слово, Діно?

ДІНА. Даю.

РЕРЛУНД. Спасибі! Бо ж і мені... О, Діно, ви мені такі дорогі!.. Цсс!.. Хтось іде... Діно, ради мене, ідіть туди до їх!

(Діна йде на ганок до столу, де п'ють кофе. З кабінету виходять Руммель, Сандстад, Вігеланд, а тоді Бернік, з купою паперів у руках).

БЕРНІК. Ну, значить справу скінчено.

ВІГЕЛАНД. Еге, хай Бог помагає!

РУММЕЛЬ. Скінчено, Берніку! Ти знаєш, слово норвежця таке ж міцне, як і наші скелі.

БЕРНІК. І ніхто не зрадить, ніхто не одкинетесь, хоч би яка там була опозиція?

РУММЕЛЬ. Ми разом з тобою—до загину!

ГІЛЬМАР (увиходить з ганку). До загину? Дозволю собі спитатися: це залізниця йде до загину?

БЕРНІК. Навпаки! Залізниця піде...

РУММЕЛЬ. Повним ходом, пане Теннесене.

ГІЛЬМАР (підходить ближче). Справді?

РЕРЛУНД. Як то?

БЕТТІ (на порозі) Дорогий Карстене! Що сталося?

БЕРНІК. Ах, Бетті люба, це тобі не цікаво. (До комерсантів). Тепер нам треба лорозсилати листи, щоб збирати підписи і що швидче, то краще. Звісно, ми четверо підпишемося перші. Наше становище в громадянстві примушує нас не жаліти своїх сил.

САНДСТАД. А звісно, пане консуле.

РУММЕЛЬ. Діло мусить добре піти, нема чого боятися.

БЕРНІК. О, я ні трохи не боюся за цю справу. аби тільки кожен з нас добре агітував за неї в своєму гурті. Як же все громадянство прихилиться до справи, тоді, звісно, і міський громадський уряд муситиме до неї пристати.

БЕТТІ. Але ж, Карстене, і ми хочемо зна-

ти. Іди сюди та й нам розкажи!

БЕРНІК. О, Бетті люба, це зовсім таки не дамська справа.

ГІЛЬМАР. Значить, ти таки рішив, щоб залізниця була?

БЕРНІК. А вже ж!

РЕРЛУНД. Але ж торік, пане консуле...

БЕРНІК. Ну, торік було зовсім инше. Тоді говорено про колію понад морем...

ВІГЕЛАНД. А вона зовсім зайва, пане магістре. Ми маємо пароходи...

САНДСТАД. Та й грошей на неї треба було силу положити...

РУММЕЛЬ. Та й з неї тільки шкода була б городові.

БЕРНІК. А найголовніше те, що з неї не було б ніякої користи найбільшій частині громадянства. Через те я тоді й повстав проти неї і тепер стою за те, щоб колія йшла геть далі від моря.

ГІЛЬМАР. Так то так, але ж така залізниця не зачепить городів.

БЕРНІК. Але вона зачепить наш гòрод, любий Гільмаре, бо ми проведемо до себе гілку від неї.

ГІЛЬМАР. А! це вже нова вигадка!

РУММЕЛЬ. І чудова вигадка,— правда?

РЕРЛУНД. Хм!..

ВІГЕЛАНД. І як роздивиться, то бачиш, що Господь так наче призначив нашу місцевісць за для такої гілки.

РЕРЛУНД. Ви це серйозно говорите, пане Вігеланде?

БЕРНІК. Мушу сказати, що і я теж вважаю, що тут було боже призначення: по весні, як я їздив за своїми справами, Господь напра-

вив мене в таку долину, де я ніколи до того часу не бував. І тут як блискавка блиснула мені думка: от де зручно провести до нас гілку. Я послав інженера зробити дослід, і ось тут у мене вже всі обрахунки... Все зроблено як треба.

БЕТТІ (що ввесь час з іншими паніями стояла на порозі). Але як же ти, любий Карстене, зумів так сховатися з усім од нас?

БЕРНІК. Ах, дорога Бетті, ви все ж не могли б усього зрозуміти. Та я й нікому не казав аж до сьогодні. Але тепер настала рішуча хвилинка, настав час робити прилюдно й з усієї сили. І хоча б, пішовши на це, я міг би збутися всього, що маю, я все ж ітиму до краю.

РУММЕЛЬ. І ми з тобою, Берніку, будь певен.

РЕРЛУНД. Так ви, панове, справді думаете, що з залізниці буде така велика користь?

БЕРНІК. А вже ж! Це страшно підніме добробут усього нашого громадянства! Тільки подумайте, до яких величезних лісів можна буде досягнути, скільки шахт можна буде зробити! А гірські річки з силою водоспадів? Це ж силу фабрик та заводів можна буде завести.

РЕРЛУНД. І ви не боїтеся, що повсякчасні зносини з чужим попсованим громадянством...

БЕРНІК. Про це не турбуйтеся, пане магістре! Наш працюючий, маленький город має тепер, хвалити Бога, міцні моральні підвалини. Ми всі докладали праці, щоб оздоровити тут ґрунт, коли так можна висловитися, і будемо й далі працювати кожен там, де йому це зручно. Ви, пане магістре, робіть і далі свою вельми користну роботу словом у школі і в сем'ї; ми, практичні робітники, служитимем громадянству

тим, що яко мога дбатимем, щоб поліпшити добробут народній; а наше жіноцтво... прошу вас сюди ближче, шановні панії, це я при вас скажу: наше жіноцтво, скажу я, наші жінки й дочки хай і далі невсипуще працюють на полі добродійної заповоги і взагалі хай вони будуть поміччу й розвагою своїм близьким людям, як мої дорогі Бетті та Марта мені та Олафові. (Озирається). А де ж Олаф?

Бетті. Та тепер же вакації, то йсго ніяк не вдержиш дома.

Бернік. Ну, то це знову подався на пристань. От побачиш, що він таки добігається до лиха.

Гільмар. Яке там лихо? Тепер то саме й бавитися зо стіхіями...

П. Руммель. Як приємно бачити, пане Берніку, що ви так піклуєтеся про свою сем'ю!

Бернік. Бо сем'я, то єсть основа громадянства. Гарна сем'я, чесні, вірні друзі, маленький тісний гурток, у який не можуть утиснутися ніякі зопсовані негарні елементи...

(Управитель Крап увіходить правими дверима з листами й з газетами).

Крап. Закордонна почта, пане консуле, і телеграма з Нью-Йорку.

Бернік (узяв телеграму). А! Від хазяїнів „Індіанки“.

Руммель. Так уже почта прийшла? Ну, то я буду прощатися.

Вігеланд. І я.

Сандстад. Бувайте здорові, пане консуле!

Бернік. Будьте здорові, шанове! Не забудьте ж, що сьогодні в п'ять годин мусимо знову зійтися.

Руммель }
 Вігеланд } Авже ж, будемо! (Виходять пра-
 Сандстад } воруч).

БЕРНІК (прочитав телеграму). Ну, це вже зовсім по американському! Це просто чорзна що!

БЕТТІ. Ой, Боже! Що там, Карстене?

БЕРНІК. Прочитайте, пане Крапе!

КРАП (читає). „Не витрачайте багато на ремонт; спускайте „Індіанку“ на воду якомога швидче, бо час гарний до плавання; коли инакше не можна,—хай не бере пасажирів, а саму вагу“.—Оце так добре!

БЕРНІК. Хай набере ваги! Та вони ж дуже добре знають, що коли б що трапилось, то це судно з вагою піде в воду як камінюка!

РЕРЛУНД. Ось вони які, ті великі нації, що всі їх вихваляють!

БЕРНІК. Правда ваша! Ні найменшої уваги до людського життя, як що справа про їх кишені. (Крапові). Як на вашу думку, можна випустити в море „Індіанку“ днів за чотири, за п'ять?

КРАП. Можна, як що добродій Вігеланд згодиться, щоб ми на той час припинили роботу на його „Пальмі“.

БЕРНІК. Хм, ні він не згодиться. Будь ласка, перегляньте листи! Стривайте, ви не бачили Олафа на пристані?

КРАП. Ні, не бачив, пане консуле. (Іде в кабінет).

БЕРНІК (знову прочитав телеграму). І тим добродіям байдужісінько, що через їх може загинути сімнадцятеро людей.

ГІЛЬМАР. Ну, то що? Мореплавець завжди повинен боротися з стихіями. От мабуть напружуються нерви, як почуваш, що між то-

бою та безоднею тільки тоненька дошка...

БЕРНІК. Чи знайдеться в нас хоч один хазяїн судна, що зважився б на таке? Ні, ні один... ні один... (Побачив Олафа). Ну, хвала Богові, цілий!

(З вулиці вбігає в сад Олаф з вудкою в руці).

Олаф (ще в саду). Дядьку Гільмаре, я ходив на парохід.

БЕРНІК. Ти знову був на пристані?

Олаф. Ні, тільки в човні. Знаєш, дядьку, пароходом приїхав цілий цирк із кіньми та з усякими звірами. І пасажирів страх скільки приїхало!

П. Руммель. Нарешті й ми діждалися цирку!

РЕРЛУНД. Ми?..

П. Руммель. Ну, звісно, не ми, а...

ДІНА. Мені дуже хочеться побачити цирк!

Олаф. І мені.

ГІЛЬМАР. Ех ти, розумець! Є там на що дивитися! Муштрування та й усе! От побачити гаучоса в пампасах, що як вітер летить на своєму прудкому мустангові,---це инша річ! Ну, але в нашому містечку, звісно...

Олаф (хапає Марту за руку). Тьотю Марто! глянь, глянь... ото вони!

П. Гольт. Ій бо, вони!

П. Люнге. Фе, які гидкі!

(Багато пасажирів і городян ідуть вулицею).

П. Руммель. Здається, що справді клоуни та паяци. Пані Гольт, гляньте на оту он, у сірій сукні: саквояж за плечима тягне!

П. Гольт. І справді! Зачепила парасолькою та й несе! Це мабуть директорова жінка.

П. Руммель. А ото мабуть і сам директор,—отой, що з бородою. Справжній розбійник!

Гільдо, не дивися на його!

П. Гольт. І ти не дивись, Нетто!

Олаф. Мамо, директор нам уклонився.

Бернік. Що?

Бетті. Що ти кажеш, Олафе?

П. Руммель. Ій-богу, і жінка його вклонилася.

Бернік. Ну, це вже занадто!

Марта (несамохіть). Ах!..

Бетті. Що тобі, Марто?

Марта. Нічого, мені здалося...

Олаф (страшно радий). Дивіться, дивіться! Он іще з кіньми та з звірами, а он і американці! Всі матроси з „Індіанки“!

(Чути, як співають „Jankee doodle“, грають на кларнет і б'ють у барабан).

Гільмар (затуляє вуха). Ух! ух! ух!

Рерлунд. Шановні добродійки, чи не піти б нам звідси? Нам не годиться на таке дивитися. Візьмімося краще до свого діла.

Бетті. Може поспускати завіси на вікнах?

Рерлунд. Еге, еге, я й сам про це думав.

(Панії сідають коло столу. Магістр Рерлунд зачиняє двері на ганок і спускає завіси на дверях і на вікнах; у хаті стає потемно).

Олаф (вазирає за завісу). Мамо, директорова жінка вмивається біля водопроводу.

Бетті. Як то? на вулиці?

П. Руммель. Серед дня?

Гільмар. Ну, як би я мандрував пустинею та набрів на струмок, то теж не думав би довго.. Ух, цей голосний кларнет!

Рерлунд. Годилось би поліції припинити це.

Бернік. Ну, до чужоземців не можна бу-

ти такими суворими; у цього народу немає того прирощеного почування пристойности, яке не дозволяє нам виходити за відомі межі. Хай собі поводяться як хочуть, що нам до того? Їх вільне поведіння, що суперечить з нашими звичаями і порядністю на щастя чуже нашому громадянству, як що можна так висловитися. А це що?!

(Невідома пані швидко ввіходить правими дверима).

Всі пані (стурбовані, пошепки). Актриса з цирку, директорова жінка!

Бетті. Боже, що це?

Марта (схоплюється) А!..

Пані. Добридень, дорога Бетті! Добридень, Марто! Добридень, зятю!

Бетті (скрикнула) Лона!..

Бернік (поступається назад). Невже!..

П. Гольт. Боже милосердний!..

П. Руммель. Не може бути!..

Гільмар. Ну... Ух!..

Бетті. Лона!.. Та невже..

Лона. Та невже це я? Так, я! Не бійся! Можеш мене обняти!

Гільмар. Ух! ух!

Бетті. І ти тепер приїхала сюди, як?..

Бернік. І думаєш виступати прилюдно?!

Лона. Виступати?.. Де виступати?

Бернік. Я думав... у цирку...

Лона. Ха-ха-ха! Чи ти при своєму умі, зятеньку? Ти думаєш, що я з циркової труппи? Ні, я хоч і скоштувала всячини, і смішила людей на мітингах...

П. Руммель. Хм...

Лона. Але в цирку кіньми ще не їздила.

Бернік. То ти все ж не...

Бетті. Ох, хвала Богові!

ЛОНА. Ні, ми приїхали сюди не з цирком, а сами собі, як і інші добрі люде; правда, в другому класі, але ж ми до того звикли.

БЕТТІ. Ти кажеш: ми?

БЕРНІК (підходить ближче до Лони). Хто це ми?

ЛОНА. Звісно, я з своїм хлопцем.

ВСІ ПАНІІ. З хлопцем?!

ГІЛЬМАР. Що?

РЕРЛУНД. Ото, Боже мій!

БЕТТІ. Про кого ти говориш, Лоно?

ЛОНА. Та звісно ж про Джона; бо не маю іншої дитини, окрім Джона або Йогана, як ви його називали.

БЕТТІ. Йоган!..

П. РУММЕЛЬ (тихо до пані Лунге). Пропащий брат!

БЕРНІК (помалу). І Йоган з тобою?

ЛОНА. А звісно; хіба б же я поїхала без його? Але всі ви тут якісь сумні, сидите в темряві, шиєте щось біле... Чи не вмер хто?

РЕРЛУНД. Шановна добродійко, ви тут у товаристві, що рятує морально пропащих...

ЛОНА (тихенько). Що ви кажете? Оці такі пристойні панії—морально...

П. РУММЕЛЬ. Ну, це вже...

ЛОНА. А, розумію, розумію!.. Ах чорт, та це ж пані Руммель! А це пані Гольт! Ну, ми з вами не помолодчали з того часу!.. Але знаєте що, люде добрі, хай морально пропащі подождуть трошки, вони з того не зопсуються ще дужче. В радісний час побачення...

РЕРЛУНД. Час побачення не завжди буває радісний...

ЛОНА. Так? Оце так ви витолковуєте біблію, пане пасторе?

Рерлунд. Я не пастор.

Лона. Ну, то запевне будете ним. Але фе, якою гнилизною тхне від цього „морального“ шмаття! Як од труни! Я звикла в преріях дихати вільним повітрям.

Бернік (втирає чоло). Еге, справді тут чогось душно.

Лона. Стривай, стривай, зараз виберемося з могильної ями. (Піднімає завіси). Хай буде тут ясно, як увійде мій хлопець. От побачите, який юнак!

Гільмар. Ух!

Лона (одчиняє двері й вікна). Хай тільки перше обмиється та причепуриться в отелі, бо на пароході вимазався як чорт.

Гільмар. Ух! ух!

Лона. „Ух?“ Господи, та це ж... (Показуючи на Гільмара). Він і досі тут швендяє та ухає?

Гільмар. Я не швендяю: я хожу, щоб вилічитися з хвороби...

Рерлунд. Хм, шановні добродійки, я думаю...

Лона (побачила Олафа). Це твій, Бетті? Давай лапу, хлопче! А може боїшся своєї старої нечупарної тітки?

Рерлунд (бере книжку під пахву). Я думаю, що сьогодні ми не зможемо робити далі свою роботу. Але завтра ми знову зберемося?

Лона (як панії встають і прощаються). Добре, зберемося. Неодмінно прийду.

Рерлунд. Ви?.. Дозвольте спитати, шановна добродійко, що ви думаєте робити в нашому товаристві?

Лона. Думаю провітрити його, пане пасторе!

ДРУГА ДІЯ.

ТАМ ЖЕ.

Бетті сидить за столом, шие. Трохи згодом правими дверима увіходить Бернік у брилі, в рукавичках, з цілком у руці.

Бетті. Ти вже вернувся, Карстене?

Бернік. Еге, до мене має зайти... один чоловік.

Бетті (зітхає). Еге, мабуть Йоган знову прийде.

Бернік. Має зайти один чоловік, кажу. (Кладе бриля). А де ж це сьогодні всі панії?

Бетті. Пані Руммель з дочкою сьогодні не мають часу.

Бернік. Прислали сказати?

Бетті. Еге, в їх сьогодні дома багато роботи.

Бернік. Зрозуміло. Інші теж не придуть?

Бетті. Еге, їм теж сьогодні немає часу.

Бернік. Так я й знав. А де Олаф?

Бетті. Я пустила його трохи проходитися з Діною.

Бернік. Хм, з Діною, з тією вітрогонкою!.. Тільки той Йоган приїхав, вона вже так і прилипла до його!

Бетті. Але, голубе, Діна ж нічогосінько не знає...

БЕРНІК. Ну, то Йоганові годилось би мати стільки такту, щоб не впадати так біля неї. Я помітив, якими очима дивився на те наш шановний Вігеланд.

БЕТТІ (кинула шити). Карстене, як по твоєму, чого вони вернулися?

БЕРНІК. Хм... у його там якийсь хутір є, та мабуть небагато вони з його мають, бо вона вчора дала зрозуміти, що вони мусять їздити в другому класі.

БЕТТІ. Еге, на жаль мабуть це так і єсть. Але як вона могла сюди приїхати? Вона! Так тяжко тебе образивши!..

БЕРНІК. Ат, не згадуй ти про ті старі події!

БЕТТІ. Та хіба ж я можу тепер думати про що інше? Він же мені брат... Та й не за ним я так турбуюся. Тобі, Карстене, знову може бути багато прикростей. Я страшно боюся, що...

БЕРНІК. Та чого ти боїшся?

БЕТТІ. А хіба його не можуть тепер арештувати за ті гроші, що вкрадено в твоєї матері?

БЕРНІК. Не кажи дурниць! Хто ж може довести, що гроші вкрадено?

БЕТТІ. Ах, Боже, та про це ж увесь город знає, і ти ж сам казав...

БЕРНІК. Нічого я не казав... І увесь город нічогісінько не знає, бо то все плітки.

БЕТТІ. Який ти великодушний, Карстене!

БЕРНІК. Кажу ж тобі, облиш те все згадувати! Ти сама не знаєш, як мене турбуєш, розворушуючи оту всю старовину. (Ходить по хаті туди й сюди і враз кидає ціпок). І принесло ж їх саме тепер, як мені треба як найбільше прихильності від громадянства і від пресси. Тепер полетять усякі дописи в газети... Чи ласкавий буду

до цих несподіваних гостей, чи лихий,—усе кожен буде перевертати по своєму. Почнуть копирсати в тому, що колись там було, от як і ти заходилася... В такому громадянстві, як наше.. (Кидає рукавички на стіл). І нема з ким порадитися, нема на кого зіпертися!

Бетті. Нема на кого, Карстене?

Бернік. Ну, а на кого ж? І надало ж їм притиритися саме тепер! Безперечно нароблять якогось бешкету, а надто вона! Ах яке це нещастя мати таких родичів!

Бетті. Та я ж не винна, що...

Бернік. У чім ти не винна? Що маєш таких родичів? Це свята правда.

Бетті. І не кликала ж я їх приїздити.

Бернік. Ну, завела! Я їх не кликала, я їх не виписувала, я їх не тягла за чуба!.. Знаємо цю пісню!

Бетті (плаче). Який ти... недобрий!..

Бернік. Ну, так! Плач, будь ласка, дужче, щоб людям було про що язиками ляпати!.. Облиш, Бетті, оті дурниці! Піди на ґанок, бо сюди може хтось прийти та побачити твої червоні очі. От зраділи б, як би по городу пішли чутки, що... Чуєш? Хтось увійшов у передпокій... (постукано в двері). Прошу!

(Бетті бере шиття і виходить на ґанок. Ауне увіходить правими дверима).

Ауне. Моє ушанування, пане консуле!

Бернік. Добридень! Певне догадалися, чого я по вас посилав?

Ауне. Управитель говорив учора, що ніби то пан консул невдоволений з того, що...

Бернік. Я невдоволений з усіх порядків на заводі, Ауне. Судна лагодять дуже помалу. „Пальму“ давно вже час скінчити. Вігеланд що-

дня заходить і докучає мені нагадуваннями про неї. Важкий спільник!

А у н е. „Пальму“ можна буде по завтрашньому спустити на воду.

Б е р н і к. Нарешті! Ну, а як з американцем „Індіянкою“, що стоїть тут уже п'ять тижнів і...

А у н е. Американець? Я так зрозумів, що найсамперед треба поспішатися з вашим парохом.

Б е р н і к. Я не винен, що ви так думали. Треба було поспішатися й з американцем, а цього не роблено.

А у н е. Дно все зогнило, пане консуле; латаємо, латаємо, та й латкам нема на чому держатися гаразд.

Б е р н і к. Не в тому сила. Управитель Крап сказав мені всю правду. Я завів нові машини, а ви ними не вмієте робити, або краще сказати—не хочете.

А у н е. Пане консуле, мені вже більш як п'ятдесят років. Я з малих літ звик робити по старому.

Б е р н і к. Тепер така робота ні до чого. Не думайте, Ауне, що я женуся за великими баришами; хвалити Бога, мені того не треба; але я маю повинности перед громадянством, серед якого живу і перед фірмою, в якій я головою. Як що я не стоятиму за поступ, то його тут і не діждуться ніколи.

А у н е. І я стою за поступ, пане консуле.

Б е р н і к. Так, у вузькому розумінні, за для робітників. Знаю я й вашу агітацію. Говорите промови, підбурюєте людей, а як дійдеться до поступу на практиці,—от узяти хоч би й мої машини,—то ви й назад, і боїтеся.

А у н е. І справді боюся, пане консуле, бою-

ся за всіх тих, що через ці машини зостануться без шматка хліба. Ви, пане консуле, часто говорите про повинности перед громадянством, але ж по моєму і громадянство має повинности. Як же наука і капітал можуть заводити нові машини, коли ще громадянство не виховало нового покоління, що було б до їх призвичаєне?

БЕРНІК. Ви дуже багато читаєте та мудруєте, Ауне. Вам це не годиться, бо призводить вас бути незадоволеним з свого становища.

АУНЕ. Ні, пане консуле, не це: я не можу байдужно дивитися, як робітники один за одним зостаються без заробітку, а значить і без хліба через ті машини.

БЕРНІК. Хм! Як вигадано книжки друкувати, то теж багато переписувачів зосталося без заробітку.

АУНЕ. А чи зраділи б ви, пане консуле, що вигадано книжки друкувати, як би сами в той час були переписувачем?

БЕРНІК. Я покликав вас не за для диспуту, а на те, щоб сказати вам, що „Індіанка“ повинна бути на воді позавтрьому.

АУНЕ. Але ж, пане консуле...

БЕРНІК. Позавтрьому, чуєте? Разом з нашим власним пароходом. Ні одною годиною не пізніше. Я маю причини так поспішатися. Ви читали сьогодні газету? Ну, то знаєте, що американці знову зчинили бешкет. Ці зопсовані люде скоро весь город перевернуть догори дном; ні одна ніч не мине без бійки в шинку або на вулиці; не кажу вже про інше.

АУНЕ. Негарні люде, це правда.

БЕРНІК. А кого винують за весь той бешкет? Мене! Все на мене! Ті газетні писаки вже натякають, що ми найдужче дбаємо про своє

власне судно, щоб його полагодити. І от я, що поставив собі метою бути гарним прикладом усьому громадянству, повинен таке терпіти! Ні, я цього не хочу! Я не можу дозволити, щоб так ганьблено моє добре ім'я.

А у н е. Ну, добре ім'я панове консулове і чимсь більшим важко потьмарити!

Б е р н і к. Не під цей час! Саме тепер мені треба, щоб усе громадянство цілком вірило мені й спочувало. Ви певне чули, що я починаю велику справу; і як що ворогам моїм пощастить хоч трохи захитати віру громадянства до мене, то з цього може мені статися великий клопіт. Через те я й хочу вжити всіх заходів, щоб заткнути рота усім отим газетним писакам і через те й вимагаю, щоб позавтрьому американське судно було на воді.

А у н е. Чому не сьогодні ввечері?

Б е р н і к. Ви хочете сказати, що я вимагаю неможливого?

А у н е. Еге, з тими робочими силами, що маємо...

Б е р н і к. То значить доведеться пошукати нових сил...

А у н е. Невже ви хочете рошитати ще когось із старих робітників?

Б е р н і к. Ні, цього не думаю робити.

А у н е. І добре. А то запевне громадянство обурилося б і газети наробили б галасу.

Б е р н і к. Може бути; ми цього й не зробимо. Але як що „Індіанка“ не буде позавтрьому готова в дорогу, то я рошитаю вас.

А у н е (здрігнувся). Мене? (Сміється). Ні, це ви шуткуєте, пане консуле!

Б е р н і к. Не ражу вам так думати.

А у н е. Ви хочете рошитати мене? Мене?

Але ж і батько мій, і дід мій увесь вік свій робили на цьому заводі, та й я ж...

БЕРНІК. А хто ж мене до того змушує?

АУНЕ. Ви, пане консуле, вимагаєте від мене неможливого.

БЕРНІК. Ат, аби схотіти, то нема нічого неможливого. Зробіте, чи ні? Кажіть в-останнє, або я зараз же вас роцитаю.

АУНЕ (підступає на ступінь ближче до консула). Пане консуле, чи добре ви обміркували, що значить роцитати старого робітника? Ви скажете: хай собі знайде иншу роботу. Ну, хоч він її й знайде, але хиба справа на тому кінчається? Як би вам довелося хоч раз побути в хаті в того робітника, що втративши роботу вертається додому з усим своїм струментом!..

БЕРНІК. Ви думаєте, що мені легко вас роцитувати? Хиба я не був завсігди до вас гарним і справедливим хазяїном?

АУНЕ. То ще гірше, пане консуле. Саме через це моя сем'я і не буде винувати вас. Мені вони нічого не скажуть, не посміють; але ж поглядатимуть скоса і думатимуть: мабуть він того заробив. Оцього не зможу я стерпіти, пане консуле! Хоч я й проста людина, але звик бути головою в сем'ї. Моя тиха сем'я—це теж маленька спілка, пане консуле. І я міг бути підпроєю цій спілці тільки через те, що жінка моя вірила мені і діти вірили. А тепер усе мусить зруйнуватися.

БЕРНІК. З двох зол треба вибрати менче і жертвувати інтересами нарізних людей за для інтересів громадських. Иншої відповіді я вам не можу дати, та й ніде в світі не робиться инакше. Але ви уперті, Ауне! Ви не хочете зробити по мовму не через те, що не можете, а

через те, що не хочете показати, скільки робота машинами переважає роботу руками.

А у н е. А ви, пане консуле, через те так обстоюєте за своє, що, прогнавши мене, покажете газетним писакам, що не через вас із американцем забарилися.

Б е р н і к. А хоч би й так? Ви ж розумієте, про що тепер ідеться? Про те, чи мені з пресою сваритися, чи прихилити її до себе в той час, як я починаю велике діло за для добра громадського? От і зміркуйте, чи можу я робити инакше, ніж роблю. Справа стоїть так: або підтримати вас із вашою сем'єю, або задавити в зародкові сотні інших семей, що ніколи не зможуть звити собі гнізда, як що мені не пощастить зробити те діло, во ім'я якого я це все роблю. От і вибірайте!

А у н е. Як що так, то мені нема чого більше говорити.

Б е р н і к. Хм .. дорогий Ауне, я щиро жалкую, що нам доводиться розлучитися.

А у н е. Ми не розлучимося, пане консуле.

Б е р н і к. Як?

А у н е. І в простій людині є своя мета в житті.

Б е р н і к. А звісно, звісно. Значить ви думаєте, що можете дати мені слово?

А у н е. „Індіанка“ могтимо позавтрьому вийти в море. (Вклоняється і виходить правими дверима).

Б е р н і к. Ага, пощастило таки перемогти завзятого старого! Це добре віщування!

(Гільмар з сігарою в зубах увіходить з саду).

Г і л ь м а р (на ганкові). Добридень, Бетті! Добридень, Берніку!

Б е т т і. Добридень!

ГІЛЬМАР. Ти плакала? Значить уже все знаєш?

БЕТТІ. Що знаю?

ГІЛЬМАР. Що скандал страшенний... Ух!

БЕРНІК. Про що ти говориш?

ГІЛЬМАР (увіходить у хату). Та отам Діна ходить по городу з тими американськими про-явами.

БЕТТІ (увіходить у хату). Не може того бути!

ГІЛЬМАР. На жаль, це так. Лона була навіть така нетактовна, що почала мене гука-ти, але я, звісно, удав, ніби не почув.

БЕРНІК. Ну, і звісно в городі вже всі нашорошилися?

ГІЛЬМАР. Ну, вже ж! Люде спинялися й дивилися їм услід. Чутка побігла городом, як огонь степом, як пожежа американськими пре-ріями. З усіх вікон визирали, щоб подивитися, як вони йтимуть. З-за кожної завіси стирчали голови... Ух! Ти вже вибач мені, Бетті, що я кажу „ух!“ Все це дуже погано впливає на нер-ви. І як що таке довго діятиметься, то дове-деться подумати про те, щоб кудись поїхати на-довше.

БЕТТІ. Та ти ж міг би поговорити з ним, упевнити...

ГІЛЬМАР. На вулиці? Ні, дуже дякую! Але як наслідок він ходити по городу? Побачимо, чи не прискромлять його трохи газети. Вибач, Бетті, але...

БЕРНІК. Ти кажеш про газети, — хіба вже чув які натякання?

ГІЛЬМАР. Та не без того. Як я вийшов учора від вас, то пішов проходитися, бо того вимагає моя хвороба, і зайшов у клуб. І як я увійшов, то зараз же всі замовкли, значить же

мова була про двох американських гостей. Коли це ввіходить ота нахаба, редактор Гаммер, і при всіх поздоровляє мене з тим, що приїхав багатий кузен.

БЕРНІК. Багатий?

ГІЛЬМАР. Еге, він так і сказав, Я, звісно, так на його глянув, що він мусив зрозуміти, що мені нічого невідомо про багатство Теннесенове. Тоді він сказав: „Так? Це дивно! В Америці звичайно щастить тому, хто має з чим почити, а це ж відомо, що ваш кузен поїхав туди не з порожніми руками“.

БЕРНІК. Хм... Зроби мені таку ласку...

БЕТТІ (стурбована). От бачиш, Карстене...

ГІЛЬМАР. У всякому разі я через цього добродія не спав усю ніч. А він похожає собі по городу так, ніби ніколи нічого негарного не зробив. І чому він там не пропав? Це ж просто нещастя, які часом люде живущі бувають!

БЕТТІ. Боже! Що ти говориш, Гільмаре?

ГІЛЬМАР. Нічого надзвичайного. Ніколи не скрутив собі в'язи, їдучи залізницею, не потрапив у лапи до американського ведмедя або до червоношкурних індіців... Навіть не зідрано з його скальпу!.. Ух, ось і вони!

БЕРНІК (визирнув у вікно). І Олаф із ними.

ГІЛЬМАР. А вже ж! Треба ж їм нагадати людам, що вони належуть до найпершої в городі сем'ї. Гляньте, гляньте, он скільки цікавих вискочило з аптеки, дивляться на їх, шепочуться. Ні, мої нерви не можуть цього видержати! Як тут людині при таких обставинах високо держати прапор ідеї?

БЕРНІК. Вони йдуть просто до нас. Слухай, Бетті, я хочу, щоб ти була з ними якомога привітніша.

Бетті. Так ти дозволяєш, Карстене?

Бернік. А вже ж! І тебе також прошу, Гільмаре, Сподіваюсь, що вони тут не довго пробудуть. І як ми будемо з ними, то прошу, щоб не було ніяких натяканнів; мусимо дуже пильнуватися, щоб їх не образити.

Бетті. О, який ти великодушний, Карстене!

Бернік. Ну, ну, годі про це!

Бетті. Ні, дозволь мені подякувати тобі і прости мене, що я так була спалахнула! Ти мав цілковите право...

Бернік. Годі, годі, кажу!

Гільмар. Ух!..

(Йоган Теннесен з Діною, за ними Лона з Олафом увіходять із саду).

Лона. Добридень, добридень, мої любі!

Йоган. Всюди ходили, обглядали знайомі місця, Карстене.

Бернік. Так, так, бачили багато одмін, правда?

Лона. Всюди видно користну, достойну слави діяльність консула Берніка. Ми були і в тому гаї, що ти подарував городові.

Бернік. А, і там?..

Лона. „Дар Карстена Берніка“ написано над брамою. З усього видко, що ти тут найперший.

Йоган. І судна в тебе чудові! Я зустрівся з капітаном „Пальми“, моїм шкільним товаришем...

Лона. Ти ж збудував і нову школу. Та кажуть, що ти ж завів у городі і водопровод, і газове світло.

Бернік. Треба ж бути користним громадянству, серед якого живеш.

Лона. Так, це дуже добре, зятю! І так

радісно бачити, як тебе люде поважають. Здається, я не з тих, що люблять вихвалитися, а все ж не могла втерпіти, щоб не нагадати декому з тих, з ким стрівалася, що й ми таки рідня тобі.

Гільмар. Ух!..

Лона. Чого ти на це „ухаєш“?

Гільмар. Ні, я сказав хм...

Лона. Ну, та Бог з тобою, бідако! А ви, здається, зовсім сами сьогодні?

Бетті. Еге, сами.

Лона. Ми зустріли на майдані декого з „високоморальних“; вони видно здорово кудись поспішалися. Але ж ми досі ще й не погомоніли з вами гарненько. Учора тут були оті три залізничники та ще отой пастор....

Гільмар. Магістр.

Лона. А я зву його пастором. Ну, а що ж ви скажете про мою працю за ці п'ятнадцять років? Хиба ж не молодець він став? Хто сказав би тепер, що це те саме шалене хлоп'я, що колись утекло з дому?

Гільмар. Хм...

Йоган. Та ну, Лона, не вихваляйся так здорово!..

Лона. А коли єсть чим! Я за весь свій вік оце ж тільки й зробила доброго на світі. Але і за це одно маю право почувати себе не зайвою на світі. Як згадаю, Йогане, як ми там з тобою починали з порожніми граблями...

Гільмар. Руками.

Лона. Я кажу—граблями; не дуже то вони були білі... всі в гною..

Гільмар. Ух!..

Лона. Та до того й порожні.

Гільмар. Порожні? Одначе, я вам скажу!..

Лона. Ну, що скажеш?

БЕРНІК. Хм!..

ГІЛЬМАР. Скажу—ух!.. (Іде на ганок).

ЛОНА. Що йому сталося?

БЕРНІК. Не зважай на його; він останніми часами став такий нервовий!.. Чи не хочеш походити по саду, подивитися? Ти ще в йому не була, а я саме тепер маю вільну часинку.

ЛОНА. Залюбки! Повірь, що я думками частенько була отут із вами в саду.

БЕТТІ. Ти й там побачиш великі відміни.
(БЕРНІК, БЕТТІ і ЛОНА йдуть у сад і ходять там під час дальших сцен)

ОЛАФ (на ганковому порозі). Дядьку Гільмаре! Знаєш, що дядько Йоган спитав у мене? Чи не хочу я поїхати з ним в Америку!

ГІЛЬМАР. Куди тобі дурневі! До матеріної спідниці пришитий, а туди ж...

ОЛАФ. Ну, далі так не буде. Побачиш, як виросту я...

ГІЛЬМАР. Дурниця! Тебе зовсім не тягне серйозно до того, що загартовує... (Іде в сад).

ЙОГАН (Діні, що стоїть на порозі тих дверей, що праворуч і струсує пил з одежі). Як ви розгорілися після прохідки?

ДІНА. Ах, як гарно було ходити! І не згадаю, щоб ще коли так гарно було!

ЙОГАН. Ви може не часто ходите вранці на прохідку?

ДІНА. Ні, часто, та тільки все з самим Олафом.

ЙОГАН. Так? Але вам тепер мабуть хочеться піти в сад?

ДІНА. Ні, мені тут краще.

ЙОГАН. І мені. Ну, а тепер будемо щодня вранці ходити разом на прохідку?

ДІНА. Ні, пане Теннесене, не треба цього.

Йоган. Чому? Ви ж були згодні.

Діна. Так, але роздумавшись... Ні, вам не треба ходити зо мною...

Йоган. Та чому ж?

Діна. Ви тут чужий, то й не розумієте цього, але знаєте...

Йоган. Що?

Діна. Ні, я краще не скажу вам...

Йоган. Навпаки, мені ви можете все сказати.

Діна. Бачите, я не така, як інші молоді дівчата. В мені... зо мною... не все гаразд... От вам і не годиться...

Йоган. Нічого не розумію! Ви ж нічого поганого не зробили?

Діна. Не я, а... Ні, не говоритиму більше про це. Ви й так довідаєтеся від інших.

Йоган. Хм!..

Діна. А мені хотілось би про дещо розпитати.

Йоган. Про що саме?

Діна. Кажуть, що в Америці не важко пробити собі шлях.

Йоган. Ну, не так то легко. Спочатку часто приходиться скрутно. Треба багаго працювати.

Діна. Та я б з великою радістю працювала!

Йоган. Ви?

Діна. Я вмю рабити; здоров'я маю гарне і дещо знаю. Тьотя Марта багато со мною вчилася.

Йоган. Ну, так чого ж довго думати? Їдьмо з нами!

Діна. Ну, це ви шуткуєте: ви те саме й Олафові казали. А от що мені хочеться ще знати: чи люде там дуже моральні?

Йоган. Моральні?

Діна. Я хочу сказати: чи такі вони... пристойні і добродійні, як тутешні.

Йоган. Ну, вони у всякому разі не такі вже негарні, як тут про їх думають. І вам нема чого боятися.

Діна. Ви не зрозуміли мене. Я б саме й хотіла, щоб вони були не такі... пристойні та високоморальні!

Йоган. Не такі? А якими ж їм по вашому треба бути?

Діна. Я хотіла б, щоб вони були простіші, натуральніші.

Йоган. Глядіть, що вони саме такі й єсть.

Діна. В такому разі мені було б дуже добре туди поїхати.

Йоган. Авжеж. От і їдемо з нами.

Діна. Ні, з вами я б не поїхала, мені треба самій їхати. О, там з мене було б пуття!

Бернік (у саду біля ганку). Стривай, стривай, Бетті! Я зараз принесу! А то коли б ти не застудилася!

(Увійшов у хату і шукає жінчину шаль).

Бетті (з саду). Іди й ти з нами, Йогане! Ми їдемо в печерю.

Бернік. Ні, хай Йоган не йде. Діно, візьми оцю шаль і йди з ними. Йоган побуде зо мною, дорога Бетті. Я хочу розпитатися в його про тамтешнє життя.

Бетті (з саду). Ну, добре, але потім приходь до нас, ти ж знаєш, де ми будемо.

(Бетті, Лона і Діна ідуть садом ліворуч).

Бернік (подивився, що вони вже пішли, тоді зачиняє двері, ті що ліворуч, підходить до Йогана і міцно стиска йому обидві руки). Тепер ми сами, Йогане!

Дозволь же мені подякувати тобі!

Йоган. От, не варт про те говорити.

Бернік. За сем'ю, за поважне становище і за все, що маю, тобі мушу дякувати.

Йоган. Дуже радий, любий Карстене, що та нерозумна історія все ж так і добре скінчилася.

Бернік (знову стискає руки Йоганові). Спасибі тобі, спасибі! З десятка тисяч ні один не зробив би того, що ти тоді мені зробив.

Йоган. Не варт про те говорити! Ми обидва були молоді і легко дивилися на життя. Треба ж було комусь одному з нас узяти провину на себе.

Бернік. Але кому ж це треба було зробити, як не тому, хто був справді винен.

Йоган. Ат, годі! Тоді невинному саме зручно було взяти провину на себе. Я був сирота, повинностей на собі не мав ніяких, контора так уже мені впеклася, що раднісінький був з неї визволитися. А ти мав стару матір, та ще й саме тоді нишком заручився з Бетті, а вона тебе дуже любила. Як би вона довідалася, то що б тоді й було з нею!..

Бернік. Так, так, але...

Йоган. І нарешті хиба не за-для Бетті наважився ти тоді кинути роман з madame Дорф. Ти ж з тим і прийшов до неї того вечора...

Бернік. Еге, того нещасливого вечора, як той п'яниця вернувся додому так не до речі. Правда, Йогане, я пішов тоді за-для Бетті, але все ж.. Ти так великодушно взяв на себе мою провину і поїхав звідси...

Йоган. Карстене, голубе, зовсім нема чою про це журитися! Ми ж тоді вдвох рішили, що так мусить бути. Треба було тебе вирятувати, і ти був мій друг. Я дуже пишався твоєю друж-

бою. Ще б пак! Я жив собі тут тихенько, зроду нікуди не виїздив, світу не бачив. а ти приїхав з-за кордону такий пишний, модний кавалер! Ти побував і в Лондоні, і в Парижу, і все ж призволив мені бути тобі другом, хоч я й був молодчий за тебе на чотирі роки. Ну, звісно, ти тоді залицявся до Бетті, тепер я це знаю; але тоді я страх як пишався твоєю дружбою. Та й хто б не пишався? Кожен з радістю згодився б узяти твою провину на себе. Та й яке там з того лихо могло статися? Що з місяць плели б пльотки, а там би й забули. А надто мені було до того байдуже, бо міг вирватися звідси на волю, на широкий світ божий.

БЕРНІК. Хм... сказати по правді, дорогий Йогане, тут ще не зовсім забули про ту пригоду.

ЙОГАН. Не забули? Ну й хай собі пам'ятають! Мені те ні трохи не зашкодить спокійно сидіти на своїй фермі.

БЕРНІК. Значить ти знову думаєш туди їхати?

ЙОГАН. Авжеж!

БЕРНІК. Але ж не скоро ще?

ЙОГАН. Ні, яко мога швидче. Бо я ж тільки за-для Лони сюди приїхав.

БЕРНІК. Справді? Як же то?

ЙОГАН. Та бачиш, Лона вже таки пристарілася і останніми часами дуже нудьгувала за рідним краєм. Але, звісно, добре пильнувала, щоб, крий Боже, того не виявити! (Всміхається). Бо де ж таки можна кинути без догляду мене, такого зайдиголову, що в дев'ятнадцять років устиг уже наробити бешкету...

БЕРНІК. Ну і що ж?..

ЙОГАН. Та що, Карстене, хоч як сором, а мушу тобі признатися...

БЕРНІК. Ти ж певне не сказав їй про все, як воно було?

ЙОГАН. Ото то бо й є, що сказав! Знаю, що недобре зробив, та вже так сталося. Ти собі і уявити не можеш, чим була за-для мене Лона. Ти її завсігди дуже не любив, але мені вона була як рідна мати. Як вона працювала перші роки, поки нам було сутужно! І потім, як я довго нездужав і не міг заробляти та не міг і її вдержати, вона пішла співати по кофейнях, читала прилюдно лекції, за які з неї глузували, навіть написала книгу, над якою потім і сама і плакала і сміялася, — і все за-для мене. Чи міг же я після того, як вона так побивалася за мною, байдужно дивитися, як вона нудьгує за рідним краєм? Ні, Карстене, не міг! Ну, і сказав їй: їдь, ЛONO, не бійся за мене; я не такий необачний, як тобі здається. Отоді вона й довідалася про все...

БЕРНІК. Ну і що ж вона?

ЙОГАН. Вона так зміркувала, що коли я справді не винен, то чому ж би й мені не поїхати разом із нею додому. Але ти не турбуйся: од Лони ніхто нічого не довідається, та й я не пущу пари з уст.

БЕРНІК. Так, так, сподіваюся, що так буде.

ЙОГАН. Ось моя рука! Та вже й годі про це говорити! На щастя, окрім цієї дурниці, інших за нами певне немає. Тепер я хочу гарненько скористуватися з тих кількох днів, які мені ще зосталося тут пробути. От як би ти знав, як ми гарно проходилися сьогодні вранці! Хто б міг сподіватися, що з тієї дівчинки, що крутилася тоді в театрі, грала всяких амурчиків та... Але що сталося потім з її батьком та з матір'ю?

БЕРНІК. Нічого, друже, не знаю, окрім того,

що писав тобі, скоро ти виїхав. Ти ж обидва мої листи одержав?

Йоган. Авжеж, обидва. Той п'яниця кинув її?

Бернік. А потім п'яний убився.

Йоган. І вона не довго прожила. Але ти, нишком, звісно, робив за-для неї все, що міг?

Бернік. Вона була дуже горда, нікому ні слова не сказала про те, що сталося і ніякої за-помоги не схотіла приймати.

Йоган. Ну, добре хоч те, що ти взяв Ді-ну до себе.

Бернік. Так, добре. Але про це найбільше Марта дбала.

Йоган. Так це Марта? Еге, Марта... А де вона сьогодні?

Бернік. Вона?.. Як що не в школі, то запевне пішла одвідувати хворих.

Йоган. Значить, це Марта подбала про дівчинку?

Бернік. Еге; Марту ж завсігди тягло до педагогічної праці. Вона через те й учителювати пішла в городську школу, хоча, правду сказавши, це вона велику дурницю зробила.

Йоган. Еге, вона дуже втомлена, це я ще вчора помітив. Боюся, що в неї занадто мало здоров'я, щоб учителювати.

Бернік. Ні, не через те: здоров'я в неї стане; а мені це дуже прикро. Можуть подумати, що я не хочу со-держувати сестру.

Йоган. Як то? Я думав, що вона має свої гроші.

Бернік. Ні копійки. Ти певне пам'ятаєш, як тоді сутужно було матері? Після того, як ти поїхав, вона ще деякий час не кидала діла, а я допомагав їй. Але ж так робити було мені не-вигод-

но, через те я пристав до фірми товаришем-спільником. Але й з того нічого не допомоглося, і я мусив усю справу взяти на себе самого, і як зроблено було рахунок, то виявилось, що на материну частку мало що й припадає. Мати скоро після того вмерла, ну, і Марті нічого не зосталося.

Йоган. Бідна Марта!

Бернік. Бідна? Чого ж вона бідна? Невже ти думаєш, що я допускаю, щоб вона бідувала? Ні, наслідуюся думати, що я їй добрий брат. Вона, звісно, живе в нас, їсть із нами за одним столом, а вчительської плати їй досить на путящу одягу. Вона дівчина одинока,— чого ж їй ще треба?

Йоган. Хм! У нас в Америці не так думають.

Бернік. Ще б пак! Не дурно ж там у вас повсякчасні агітації! Але сюди до нас та зараза, хвалити Бога, ще не дійшла; тут жінки задовольняються й з малого, аби воно було пристойне. Правда, Марта сама трохи винна, Вона давно вже могла б бути більше забезпечена, як би того схотіла.

Йоган. Се б то могла б піти заміж?

Бернік. Авжеж! І навіть дуже добре. І не раз уже мала до того змогу, як це ні дивно, бо що ж, вона вже не молода, нічим не визначається...

Йоган. Нічим не визначається?

Бернік. Ну, я за це зовсім її не обвинувачую. Та й не хотів би, щоб вона була иншою. Ти сам розумієш, що в такій великій господі, як наша, своя людина завсігди буде в пригоді.

Йоган. Це так. Але як же їй живеться?

Бернік. Як їй? Ну, їй завсігди єсть про

кого і про що думати. Тут і я, і Бетті, і Олаф. Не можна ж усе про себе тільки думати, а надто жіноцтву. Кожен з нас є членом більшого чи меншого громадянства, яке він мусить підтримувати і якому мусить служити. Я, принаймні, так роблю. (Управитель Крап увіходить правими дверима) От тобі зараз і довод. Ти думаєш, що я заклопотаний тепер своїми власними справами? Зовсім ні! (До Крапа). Ну?

КРАП (показуючи купу паперів, каже тихо). Всі купчі записи готові.

БЕРНІК. Дуже добре! Чудово! Ну, тепер ти вже вибач мені на якийсь час! (Стиха з притиском). Ще раз спасибі тобі, Йогане, і будь певний, що де тільки можу і чим тільки можу, я готовий тобі стати в пригоді... Ну, та ти мене розумієш! Ходімо, пане Крапе! (Бернік і Крап ідуть у кабінет).

ЙОГАН (замислившись, дивиться йому в слід). Хм... (Хоче йти в сад, але спиняється, побачивши Марту, що увіходить з правого боку з кошиком у руках).

ЙОГАН. Ось і ти, Марто!

МАРТА. А, це ти, Йогане?...

ЙОГАН. А ти вже зібралася йти, так рано?

МАРТА. Еге; ти подожди трохи, мабуть зараз поприходять усі. (Хоче йти ліворуч).

ЙОГАН. Слухай, Марто, це завсігди ти така заклопотана і так поспішаєшся?

МАРТА. Я?

ЙОГАН. І вчора ти так ніби цуралась мене, що не пощастило й погомоніти з тобою, і сьогодні...

МАРТА. Так, але...

ЙОГАН. Ми ж з тобою старі товариші, вкупі росли, гралися...

МАРТА. Ах, Йогане, з того часу так бага-

то відмінилося...

Йоган. Усього ж якихсь там п'ятнадцять років поминуло. Невже я так дуже відмінився?

Марта. Ти? О, так, і ти, хоча...

Йоган. Що ж?

Марта. Ні, нічого...

Йоган. Ти, здається, не дуже рада, що я приїхав.

Марта. Я так довго дожидала, Йогане, занадто довго...

Йоган. Дожидала? Щоб я приїхав?

Марта. Еге.

Йоган. А через віщо ж я мусив приїхати?

Марта. Щоб спокутувати свою провину.

Йоган. Мою провину?

Марта. Хиба ти забув, що через тебе людина вмерла в убозстві і зганьблена? Забув, що через твою провину отруєно дівчині найкращі дитячі роки?

Йоган. І це я чую від тебе! Марто, та невже твій брат ніколи...

Марта. Що?

Йоган. Невже він ніколи... Ну, так... я хотів сказати, невже він ніколи ні одним словом не озвався за мене.

Марта. Ах, Йогане, ти ж знаєш які суворі правила в Карстена!

Йоган. Хм... Так, так, я знаю, які суворі правила в мого старого друга Карстена. Але в цьому випадкові!.. Ну, хай і так! Я тільки що розмовляв із ним. Мені здалося, що він дуже одмінився.

Марта. Карстен завжди був дуже гарною людиною.

Йоган. Я не про те... Ну, та годі про це. Тепер я розумію, що ти про мене думала. Ти

ждала, що додому вернеться блудний син.

МАРТА. Слухай, Йогане, я скажу тобі, що я про тебе думала. (Показує рукою в сад). Бачиш, з ким гуляється Олаф? То Діна. Згадуєш того невиразного листа, що ти написав мені виїздячи? Ти прохав мене вірити, що ти порядна людина. І я вірила, Йогане! Я вірила, що все те негарне, в чому тебе обвинувачувано, ти міг зробити з легковажності, не роздумавшись, а не з злої волі...

ЙОГАН. Про що ти кажеш?

МАРТА. О, ти запевне розумієш мене. Але ні слова більше про це! Тобі неминуче треба було виїхати, щоб почати нове життя. А я, подруга твоя з дитинства, зосталася тут замість тебе. Я взяла на себе ті повинності, про які ти забув, або не міг їх одбути. Я кажу це тобі, щоб ти не докоряв себе за те, що не зробив того, що мусив зробити. Скривдженій дівчинці я стала матір'ю, виховала її, як зуміла.....

ЙОГАН. І за для цього занапастила своє особисте життя!

МАРТА. Ні, не занапастила. Але ти вернувся пізно, Йогане...

ЙОГАН. Марто... Як би я міг тобі сказати... Ну, дозволь мені принаймні подякувати тобі за твою вірну дружбу!

МАРТА (сумно всміхнулася). Значить ми тепер уже все сказали один одному... Цсс!.. Хтось іде. Прощавай, я тепер не можу... (Йде ліворуч).

(З саду увіходить Лона, а за нею Бетті).

БЕТТІ (ще в саду). Боронь Боже, Лоно, що це ти вигадала!

ЛОНА. Одчепися, я мушу поговорити з ним!

БЕТТІ. Та це ж скандал буде... А ти ще тут, Йогане?

ЛОНА. Ну, хлопче, геть звідси! Чого нидієш у хаті? Іди в сад, попомони з Діною!

ЙОГАН. Та я й хотів іти...

БЕТТІ. Але...

ЛОНА. Слухай, Йогане, ти добре придиввся до Діни?

ЙОГАН. Здається.

ЛОНА. Краще зазнайомся з нею. Вона дуже підхожа тобі.

БЕТТІ. Лоно!..

ЙОГАН. Підхожа мені?

ЛОНА. Ну, так! Щоб дивитися на неї, хочу я сказати. Ну, йди собі!

ЙОГАН. Іду, іду, залюбки. (Іде в сад).

БЕТТІ. Лоно, бійся Бога! Не може ж бути, щоб ти це справді!..

ЛОНА. А чому ж би й ні? Хиба вона не гарна, не молода, не здорова й не щира дівчина? Ні, вона саме підхожа дружина Йоганові. Саме такої йому й треба! Це зовсім не те, що якась там стара нерідна сестра!

БЕТТІ. Але ж Діна! Діна Дорф! Подумай же!...

ЛОНА. Я найсамперед думаю про хлопцеве щастя. І мушу йому тут допомогти, бо сам він у цьому ділі ні до чого; ніколи він не залицявся до жіноцтва і не знає, що та як треба робити.

БЕТТІ. Він не знає? Йоган? Але ж мені одначе здається, що на превеликий жаль усім, були доводи...

ЛОНА. А, к бісу всю ту дурну пригоду! Де Карстен? Мені треба з ним поговорити.

БЕТТІ. Ні, ні, Лоно!..

ЛОНА. Неодмінно! Як що вона до вподоби йому, а він їй, то чим же вони не пара?

Бернік розумний чоловік, він запевне якось це все владнає.

Бетті. І ти думаєш, що таким американським звичаям можемо ми тут потурати?

Лона. Яка дурниця, Бетті!

Бетті. Що людина з такими суворими правилами, як Карстен..

Лона. Ніби то з такими вже дуже суворими?

Бетті. Що?! Ти насмілюєшся...

Лона. Я насмілююся сказати, що Бернік, що до цих правил, то навряд чи дуже не такий, як інші мущини,

Бетті. Видно, що в тобі й досі кипить стара зненависть до його! Але чого ж ти приїхала сюди, коли й досі не могла забути? І не розумію, як ти насмілилася з'явитися йому на очі, так його тоді образивши?

Лона. Правда, Бетті, я недобре тоді зробила.

Бетті. І як великодушно він простив тебе, він, ні в чому неповинний! Не винен же він справді, що ти мала якісь там надії на його! А ти з того часу і мене зненавиділа. (Плаче). Тобі завжди заздрісно було дивитися на моє щастя. І тепер ти приїхала, щоб завдати мені горя.. Щоб увесь город побачив, яку рідню придбав собі Карстен, одружившись зо мною. Так, тепер усе на мене впаде, а тобі того тільки й треба. Як це гидко! (Плачучи пішла ліворуч).

Лона (дивиться за нею). Бідна Бетті!

(Бернік виходить з кабінету).

Бернік (стає на порозі). Добре, добре, пане Крапе, чудово! Пошліть 400 крон у ідальні, де годують убогих. (Повертається). Лона! (Підходить). Ти сама? А Бетті не прийде?

Л о н а. Ні. Покликати її?

Б е р н і к. Ні, ні, ні. не треба! Як би ти, Лоно, знала, як дуже хотілося мені поговорити з тобою по щирости, попрохати в тебе прощення.

Л о н а. Годі, Карстене, облишимо сантіментальности, вони нам не личуть.

Б е р н і к. Ні, вислухай мене, Лоно! Я знаю, що ти про мене думаєш, довідавшись правди про Дініну матір. Але присягаюся тобі, що це було закохання на часинку; тебе же я любив палко й щиро.

Л о н а. А як ти думаєш, чого я сюди вернулася?

Б е р н і к. Благаю тебе, які б ні були твої заміри, не починай нічого, дай мені спершу виправдатися перед тобою, Лоно, хоч трохи...

Л о н а. Тепер ти боїшся... Ти кажеш, що любив мене палко й щиро. Так, ти часто впевняв мене в цьому у своїх листах і мабуть почасти казав правду,—поки жив ширшим, вільнішим життям, при якому насмілювався дивитися на життя ширше й вільніше. Мабуть у мені ти знаходив більше характеру, більше волі й самостійности, ніж у більшости тутешніх людей. Та й до того ще наші відносини були всім таємницею, про їх знали тільки ти та я, і ніхто не міг з тебе глузувати за негарний смак.

Б е р н і к. Лоно, як можна так думати?..

Л о н а. Але потім, як ти вернувся і почув, як люде глузували з мене і з моїх так званих чудернацтв...

Б е р н і к. Ти справді поводилася тоді по чудернацькому.

Л о н а. Робила це переважно на злість усім отим святобожним мужеського й жіночого полу. А як ти потім зустрівся з звабливою актрисою...

БЕРНІК. Все то було залицяння і нічого більше. Присягаюся тобі, що у всіх пльотках не було й десятої частини правди.

ЛОНА. Хай і так. Але потім приїхала Бетті, молода красуня, що скоряла всі серця; до того ще вона мала одержати спадщину від тітки, а про мене стало відомо, що я від тітки нічого не матиму...

БЕРНІК. От ми й домовилися до найголовнішого, Лоно. Тепер я скажу все по правді. Я зовсім не закохався в Бетті; не нове кохання примусило мене порвати з тобою. Мені просто треба було грошей—неминуче треба, і я мусив так зробити.

ЛОНА. І ти говориш це мені просто в вічі?

БЕРНІК. Еге. Вислухай мене, Лоно...

ЛОНА. А мені ти писав, що тебе обняло непереможне кохання до Бетті, благав мене бути великодушною і за для Бетті мовчати про все, що було між нами...

БЕРНІК. Кажу ж тобі, що я був змушений.

ЛОНА. Ну, то присягаюся Богом, не жалкую, що так тоді образила тебе!

БЕРНІК. Дай мені спокійно і докладно вяснити тобі тодішнє моє становище. Ти знаєш, що моя мати сама стояла тоді на чолі фірми, але вона зовсім не розумілася на справах. Мене викликано з Парижу, щоб я приїхав якомога швидче; часи були тяжкі—повсюдний кризіс; я мусив упорядкувати справи фірми. Але що ж я побачив? Я побачив - і з цим треба було ховатися так, щоб ніхто й не догадався—побачив, що фірмі погрожує руїна. Еге, наша стара, поважна фірма, що пережила вже три покоління, от-от мала збанкрутувати. Що ж ме-

ЛОНА. Авжеж.

БЕРНІК. Дуже, Лоно. Ти не даремно принесла мені таку жертву. Сміло можу сказати, що моє щастя росло з кожним роком. Бетті і добра, і вміє поступатися. Як вона за ці п'ятнадцять років навчилася примінятися до моєї вдачі ..

ЛОНА. Хм!..

БЕРНІК. Спершу її погляди на кохання були трохи прибільшані; вона не могла погодитися з думкою, що кохання потроху мусить перейти в тиху дружбу.

ЛОНА. А *тепер* вона з тим помирилася?

БЕРНІК. Зовсім. Ти розумієш, що щоденне пробування зо мною не могло не відбитися на її розумовому розвитку. Людям доводиться вчитися одному в одного, зменшати свої особисті вимагання, щоб могли задовольняти вимагання того громадянства, серед якого вони живуть. Цю правду засвоїла собі й Бетті, і тепер наша сем'я є зразком за для всього нашого громадянства.

ЛОНА. Але громадянство нічого не знає про брехню?

БЕРНІК. Про брехню?

ЛОНА. Еге, про брехню, яка тягнеться ось уже п'ятнадцять років?

БЕРНІК. Ти це звеш...

ЛОНА. Я це зву брехнею, тричі брехнею. Ти одурих мене, потім Бетті і нарешті Йогана.

БЕРНІК. Бетті ніколи не вимагала, щоб я все виявив...

ЛОНА. Бо нічого не знала.

БЕРНІК. І ти не будеш цього вимагати за-для Бетті.

ні, синові, єдиному синові, що ж мені зоставалося робити, як не шукати нових засобів, щоб обрятувати фірму?

ЛОНА. І ти обрятував фірму, пожертвувавши жінчиною?

БЕРНІК. Ти добре знаєш, що Бетті мене любила.

ЛОНА. А я?

БЕРНІК. Повір, Лона, що ти ніколи не була б зо мною щаслива.

ЛОНА. Так ти пожертвував мною, піклуючися про моє щастя?

БЕРНІК. Невже ти думаєш, що я тоді дбав тільки про свою власну користь? Був би я самотній, зовсім вільний, то сміло міг би махнути рукою і почати все наново. Але ти не знаєш, яку важку відповідальність бере на себе людина, стаючи до якогось діла. Чи знаєш ти, що від його залежить добробут сотень і тисяч сімей? Розумієш ти, що як би фірма Бернік збанкрутувала, то це було б велике лихо всьому громадянству, близькому нам і рідному.

ЛОНА. Так ти брешеш всі ці п'ятнадцять років теж за-для громадянства?

БЕРНІК. Брешу?

ЛОНА. Знає Бетті, що робилося перед вашим одруженням і через віщо ви одружилися?

БЕРНІК. Невже я став би без ніякої користі засмучувати її отими виясненнями?

ЛОНА. Ти кажеш: без ніякої користі. Так, так, ти ж чоловік діловий, то як же тобі не знати, з чого саме може бути користь!.. Але слухай, Карстене, тепер моя черга вияснити тобі справу докладно й спокійно. Скажи мені, чи дуже ти щасливий?

БЕРНІК. Се б то в сімейному житті?

ЛОНА. А нащо це мені? З мене хай глузують; я терпляча: і не таке ще можу стерпіти...

БЕРНІК. Йоган теж не почне. Він мені сам дав слово.

ЛОНА. Але ти сам, Карстене? Хиба в тебе самого немає потреби виплутатися з брехні?

БЕРНІК. Щоб я самохіть зрікся свого сімейного щастя і громадського становища?

ЛОНА. Та які ж ти маєш на те права?

БЕРНІК. П'ятнадцять років я щодня ступінь за ступнем здобував ці права своєю працею на користь громадянства.

ЛОНА. Еге, ти багато працював на користь і собі й іншим. Ти перша людина в городі. Всім по неволі доводиться схилитися перед тобою, бо ти ж зразок усякої добродієності, на тобі ні плямочки! Твоя сім'я—зразок усім сім'ям, твоя діяльність теж зразок усім. Але вся ця чудова будівля, і ти разом із нею—стоїте на хисткому ґрунті. Одна хвилина, одно слово—і ти з усією своєю величною пихою полетиш шкереберть, як що задалегідь не подбаєш, щоб обрятуватися.

БЕРНІК. Лоно, чого ти сюди приїхала? Чого ти хочеш?

ЛОНА. Хочу допомогти тобі зміцнити під собою ґрунт, Карстене.

БЕРНІК. Це помста! Ти хочеш помститися! Я цього сподівався. Але тобі не пощастить. Тільки один чоловік міг би сказати рішуче слово, але він мовчатиме.

ЛОНА. Йоган?

БЕРНІК. Так, Йоган. Як що хто інший стане в чомусь мене обвинувачувати, то я скажу, що все те неправда. Я на смерть боротимуся з тим, хто схоче втопити мене. Знову кажу, що тобі з цим не пощастить! Той, хто міг

би мене втопити, мовчить і скоро поїде.

(Руммель і Вігеланд увіходять правими дверима).

Руммель. Добридень, добридень, друже! Ми зайшли по тебе, щоб закликати іти разом з нами на комерційний збір, сьогодні там будуть розмови про залізницю.

Бернік. Ніяк не можу тепер іти.

Вігеланд. Як же то, пане консуле?..

Руммель. Нам неодмінно треба тебе. Проти нас цілий гурт. Редактор Гаммер та інші, що обстоювали тоді за те, щоб провести залізницю по-над морем, кажуть тепер, що новий проєкт вигадано за для користи кількох людей.

Бернік. Ну, то поясніть їм...

Вігеланд. Хто там слухатиме наших пояснень, пане консуле!..

Руммель. Ні, ні, тобі треба самому там бути, бо на тебе ніхто не посміє подумати нічого такого.

Лона. Авжеж.

Бернік. Кажу ж вам, що не можу. Нездужаю трохи... У всякому разі, дайте мені трохи роздуматися...

(Магістр Рерлунд увіходить правими дверима).

Рерлунд. Вибачайте, пане консуле, я страшно обурений...

Бернік. Що сталося?

Рерлунд. Я мушу запитати вас про одну річ, пане консуле. Чи з вашого це дозволу молода дівчина, яку ви прийняли в свою сем'ю, ходить по городу з таким добродієм...

Лона. З яким же то добродієм, пане пасторе?

Рерлунд. З таким, од якого їй треба бути далі, ніж од усякого іншого!

Лона. Ого!

РЕРЛУНД. Чи то з вашого дозволу, пане консуле?

БЕРНІК (шукає бриля й рукавичок). Нічого я не знаю. Вибачайте, я дуже поспішаюся на збір. (ГІЛЬМАР ТЕННЕСЕН увіходить із саду і підходить до лівих дверей, що далі).

ГІЛЬМАР. Бетті! Бетті! Слухай!

БЕТТІ (стає на порозі). Що тобі?

ГІЛЬМАР. Піди в сад і припини нарешті залицяння того добродія! Мої нерви не можуть уже цього витерпіти. Послухала б ти, що він говорить!

ЛОНА. Ого! І що ж той добродій говорить?

ГІЛЬМАР. Умовляє Діну їхати з ним до Америки--он що! Ух!

РЕРЛУНД. Та невже?

БЕТТІ (Гільмарові). Та що ти кажеш?

ЛОНА. От чудово було б!

БЕРНІК (Гільмарові). Не може бути! Тобі причулося.

ГІЛЬМАР. Так спитай у його самого. Он вони, в парі йдуть! Тільки мене не вплутай!

БЕРНІК (Руммелєві та Вігеландові). Я зараз за вами прийду, панове.

(Руммель і Вігеланд виходять праворуч. Йоган і Діна увіходять із саду).

ЙОГАН. Радій, Лоно, вона їде з нами!

БЕТТІ. Йогане! Ти божевільний!

РЕРЛУНД. Та невже? Такий страшенний скандал! Як зуміли ви збаламутити її?..

ЙОГАН. Добродію! Що ви говорите?

РЕРЛУНД. Одмовте мені, Діно! Чи це ваш план? Чи ви сами зважилися на те?

ДІНА. Мені треба виїхати звідси.

РЕРЛУНД. Але з ким!.. Із ним!..

ДІНА. Покажіть мені когось іншого, хто

зважився б узяти мене з собою.

РЕРЛУНД. Ну то знайте ж, хто він!..

ЙОГАН. Мовчіть!

БЕРНІК. Ні слова більше!

РЕРЛУНД. Як би я тепер мовчав, то поганий був би я слуга тому громадянству, якого моральних підвалин мушу пильнувати. І непрощений гріх був би мій за цю молоду дівчину, яку допомагав виховувати і яка мені...

ЙОГАН. Подумайте, що з того може вийти!..

РЕРЛУНД. Вона *мусить* знати. Діно, це той чоловік, — через якого ваша мати зазнала нещастя й ганьби!..

БЕРНІК. Пане магістре!..

ДІНА. Він?!.. (Йоганові). Це правда?

ЙОГАН. Карстене! Одмовляй ти!

БЕРНІК. Ні слова більше! Тепер не час про це говорити.

ДІНА. То се правда?

РЕРЛУНД. Правда, правда! Та ще того мало! Це добродій, якому ви так вірите, втік з рідного краю не з порожніми руками... Касса вдови Бернік... її син може це засвідчити!

ЛОНА. Брешеш!

БЕРНІК. А!..

БЕТТІ. Боже мій! Боже мій!..

ЙОГАН (кидається до Рерлунда, щоб ударити).
І ти смієш!..

ЛОНА (переймає його). Не руш його, Йогане!

РЕРЛУНД. То що, вдарьте мене! Але правда мусить виявитися. а це правда. Консул Бернік сам це казав і ввесь город це знає. — Тепер, Діно, ви знаєте цього добродія! (Всі мовчать).

ЙОГАН (ухопив Берніка за руки, стиха). Карстене! Карстене! Що ти наробив!

БЕТТІ (плачучи, пошепки). О, Карстене! Це через мене доводиться тобі таке терпіти!

(Сандстад швидко ввіходить правими дверима і стає на порозі, держучися за клямку).

САНДСТАД. Поспішіться ж, пане консуле, ви мусите... Справа з залізницею ось-ось загине!..

БЕРНІК (мов не розуміє). Що? Що я мушу?..

ЛОНА (серйозно і з притиском). Ти мусиш іти рятувати громадянство.

САНДСТАД. Так, так, поспішайтеся, нам треба всього вашого морального авторитету.

ЙОГАН (говорить Бернікові стиха). Карстене! Завтра ми з тобою поговоримо! (Виходить у сад).

(Бернік якось наче машинально йде за Сандстадом).

ТРЕТЯ ДІЯ.

ТАМ ЖЕ.

БЕРНІК (увіходить з лівого боку дуже сердитий з ремінним бичиком у руці і кидає двері трохи відчинені).

Отак і добре! Думаю, що він довго не забуде, як я його повчив! (Ходить сюди й туди по хаті, часом спиняється і говорить до когось у сумежну хату). Що ти кажеш?.. А я тобі кажу, що ти нерозумна мати! Ти йому потураєш у всьому! Такий шибеник!—Не шибеник? А хто ж він по твоєму? У мене й так повна голова клопоту, а він тікає вночі з дому, плаває по морю якоюсь рибальською душогубкою, десь пропадає мало не весь день та й ще сміє нахвалитися, що зовсім утече з дому. Хай лиш спробує!.. — Ти? Думаю, що тобі про його байдужісінько, хоч би й зовсім він десь загинув!—Так? Але я маю діло, яке хочу передати спадщиною після

себе і не хочу вмерти бездітним.—Облиш розмови, Бетті! Як я сказав, так і буде. Він посидить замкнений... (Прислухається). Тихо! Щоб ніхто не знав, що тут було!

(Управитель Крап увіходить правими дверима).

Крап. Чи маєте вільну хвилинку, пане консуле?

Бернік (кидає бичик). Маю, маю. Ви з заводу?

Крап. Просто звідти....

Бернік. Ну? Сподіваюся, що „Пальму“ вже скінчено?

Крап. Та „Пальма“ може завтра рушати в дорогу, але...

Бернік. То „Індіанка“?.. Я так і думав, що той упертий...

Крап. „Індіанка“ теж може пливти завтра; але боюся, що допливе недалеко.

Бернік. Як то?

Крап. Вибачайте, пане консуле, двері не зачинені, а там, здається, хтось є...

Бернік (зачинив двері). Ну, які там ще таємниці?

Крап. А такі, що корабельник Ауне, здається, хоче запровадити „Індіанку“ на дно з усіма людьми й з вагою.

Бернік. Та що се ви? Звідки в вас такі думки?

Крап. Як же інакше в'яснити собі те, що він робить, пане консуле?

Бернік. Розкажіть мені все коротенько.

Крап. Зараз. Ви знаєте, як помалу йде робота на заводі з того часу, як ми завели нові машини і набрали нових, недосвідчених робітників...

Бернік. Ну, знаю.

Крап. Захожу я туди вранці і бачу, що

на американському судні вже дуже багато по-
лагоджено. Велику дірку в дні—там, де зовсім
прогнило вже, знаєте?...

БЕРНІК. Ну, то що ж там?

КРАП. Зовсім полагоджено, дно в тім міс-
ці зовсім як нове, як глянути. Кажуть, що Ауне
сам усю ніч працював там із світлом.

БЕРНІК. Ну, ну, далі?..

КРАП. Я таки здивувався. Робітники са-
ме тоді снідали, то я й пройшов крадькома на
судно, щоб оглядіти добре все і з окола, і з се-
редини. Важкенько було пролізти аж у трюм,
бо судно навантажене, але все ж мені пощасті-
ло роздивитися. Там по шахрайському зроблено,
пане консуле.

БЕРНІК. Не можу повірити, пане Крапе.
Не можу допустити, щоб Ауне...

КРАП. На жаль, це правда. Зроблено шах-
райство. Скільки я міг роздивитися, то ні одної
деревини нової не положено. Щілину тільки
заткнено, забито бляхою та засмолено. Одно
слово—зроблено тільки про людське око. „Інді-
янка“ ні за що в світі не допливе до Нью-Йорку,
а пірне в воду як розколений горщик.

БЕРНІК. Але ж це страшне діло! Нащо ж
йому це робити?

КРАП. Мабуть хоче довести, що машинна
робота ні до чого не здатна, хоче помститися і
примусити прийняти на роботу старих робітни-
ків, яких порошитувано.

БЕРНІК. І за для цього він зважується
відняти життя в стількох людей!

КРАП. Він ще недавно говорив, що на
„Індіянці“ не люде, а тварини.

БЕРНІК. Хай і так. Але як же він не ду-
має про те, що як загине судно, то загинуть і

великі гроші.

КРАП. Ауне не дуже прихильний до великих грошей, пане консуле.

БЕРНІК. Це правда; він агітатор, любить каламутити людей; але ж такий безбожний учинок!.. Слухайте, пане Крапе, треба ще раз пильно обглядіти судно. Але нікому ні слова. Наш завод збудеться своєї доброї слави, як що про це піде поголоска.

КРАП. Звісно, це так; але...

БЕРНІК. Як робітники спочиватимуть по обіді, то ви ще раз зійдіть у трюм і пильно обдивіться знову. Я мушу бути зовсім певний, що ви кажете правду.

КРАП. Зроблю, як кажете, пане консуле. Але дозволю собі спитатися, що ж ви потім думаєте робити?

БЕРНІК. Заявлю, куди треба. Не можемо ж ми стати спільниками в такому страшному злочині! Я не хочу ніякої плями на своєму сумлінні. Опріче того, така заява може прихилити до нас і прессу, і громадянство, як вони побачуть, що я жертвую своїми власними інтересами і віддаю справу судові...

КРАП. Ваша правда, пане консуле.

БЕРНІК. Але найсамперед треба впевнитися. А поки—ні слова нікому.

КРАП. Ні слова, пане консуле, і ви впевнитесь. (Виходить через сад)

БЕРНІК (стиха). Яке злочинство! Та ні, цього не може бути, ніяк не може бути! (Іде до кабінету).

ГІЛЬМАР (увіходить правими дверима). Здоров Берніку! Ну, поздоровляю тебе з перемогою на вчорашньому зборі.

БЕРНІК. Спасибі!

Гільмар. Перемога, кажуть, була блис-куча, бо то була перемога інтелігентного громадського діяча над користолюбними й застарілими поглядами. Дивуюся, як ти вчора, після таких прикростей, що тут зазнав, міг...

Бернік. Облиш те!

Гільмар. Але ж останньої рішучої баталії ще не було.

Бернік. Це ти про залізницю мабуть?

Гільмар. Еге. Ти, звісно, знаєш уже, що задумав редактор Гаммер?

Бернік (уважно). Ні! А що ж там?

Гільмар. Та він же хоче скористуватися з тих чуток, що тепер кружляють по городу і написати статтю.

Бернік. Які ще там чутки?

Гільмар. Та про те ж, що скуповують землю понад проєктованою залізничною колією.

Бернік. Що? Хиба є такі чутки?

Гільмар. По всьому городу кружляють. Я заходив оце в клуб, так і там чув. Кажуть, що один з наших адвокатів узявся нишком по-скуповувати всі ліси, всі шахти і всі водоспади...

Бернік. А не кажуть, для кого він скуповує?

Гільмар. У клубі думають, що для якоїсь чужоземної спілки, що вже якимось довідалася про твій проєкт і поспішила захопити все, поки ще ціни не підскочили. Ну, хиба ж це не гидота? Ух!

Бернік. Що гидота?

Гільмар. Те, що чужоземці так пруться до нас! Та ще й один з наших же адвокатів наймається до їх на таке діло! То це увесь ба-риш піде в чужі руки!

Бернік. Ну, та це ж іще тільки чутки!

Гільмар. Так; але тим чуткам люде ймуть

віри, а завтра або по завтрьому редактор Гаммер у своїй газеті подасть це до уваги громадянству вже як дійсний факт. У клубі всі були дуже обурені. Я вже чув, що коли виявиться, що ці чутки правдиві, то всі зараз же вимагатимуть, щоб їх прізвища викреслено з підписних реєстрів.

БЕРНІК. Це неможливо!

ГІЛЬМАР. Чому? А ти як думаєш, через віщо оті баришники так охоче згодилися пристати на твій проект? Запевне через те, що самим хотілося пожитися...

БЕРНІК. Кажу тобі, що це неможливо! В нашого маленького громадянства все ж знайдеться стільки почуття громадськості, солідарности во ім'я спільних інтересів, щоб...

ГІЛЬМАР. Це тут? Ти оптиміст і міркуєш про інших по собі. Але я таки добре вмію придивлятися до людей. Тут немає нікого, окрім тебе та мене, звісно,—нікого, кажу тобі, хто б високо держав прапор ідеї. (Стає на ганковому порозі). Ух! он вони знову!

БЕРНІК. Хто?

ГІЛЬМАР. Та оті двоє американців. (Дивиться у вікно, що праворуч). І з ким це вони? Ййбо з капітаном „Індіянки“. Ух!

БЕРНІК. А він же їм нащо здався?

ГІЛЬМАР. Ну, то що? товариш саме підходящий. Кажуть, що він там чи рабами торгував, чи морським розбійником був; ну, а про тих двох хто ж знає, чим вони там заробляли.

БЕРНІК. Ну, я тобі скажу, що це дуже несправедливо так думати про їх.

ГІЛЬМАР. Та ти, звісно, оптиміст. Ну, так, сюди йдуть! Краще завчасу забратися звідси. (Іде до лівих дверей. ЛОНА увіходить прагими дверима).

ЛОНА. Це ти від мене тікаєш, Гільмаре?

ГІЛЬМАР. Зовсім ні; поспішаюся, бо треба поговорити з Бетті. (Виходить у другі двері ліворуч).

БЕРНІК (трохи помовчавши). Ну, Лоно?

ЛОНА. Що?

БЕРНІК. Якими очима ти на мене дивишся сьогодні?

ЛОНА. Такими, як і вчора. Однію брехнею більше чи менше...

БЕРНІК. Треба в'яснити тобі це. Де подівся Йоган?

ЛОНА. Він зараз прийде. Йому треба поговорити з одним чоловіком.

БЕРНІК. Після того, що ти вчора чула, ти розумієш, що як правда виявиться, то я пропав.

ЛОНА. Розумію.

БЕРНІК. Зрозуміло, звісно, що я не винен у тому злочині, про який тут тоді дзвонено.

ЛОНА. Зрозуміло. Але хто ж украв?

БЕРНІК. Ніхто. Ніякої крадіжки й не було. Не вкрадено ні копійки.

ЛОНА. Як то?

БЕРНІК. Кажу ж тобі, що не вкрадено ні копійки.

ЛОНА. Але ж відкіля пішла погolosка? Відкіля взялася та ганебна пльотка про Йогана, що він...

БЕРНІК. Лоно, мені здається, що з тобою я можу говорити по щирості, так, як ні з ким іншим. Я нічого від тебе не потаю. В тій погolosці почасти винен я.

ЛОНА. Ти? Ти міг так зробити тій людині, що за для тебе...

БЕРНІК. Не суди мене так гостро!.. Згадай тодішнє моє становище. Я ж учора все тобі

росказав. Приїхавши додому, я побачив, що ма-ти нерозважливо вкинулася в усякі грошові спра-ви і зовсім у їх заплуталася; у всьому їй не щас-тило, звідусіль тисло нас лихо; фірма ось ось мала збанкрутувати. З великої скрути я став якийсь нерозважний... Здається, що тільки шукаю-чи забуття, я кинувся й у те кохання, через яке Йоганові довелося поїхати звідси.

Л о н а. Хм...

Б е р н і к. Ти, звісно, можеш собі уявити, як почали тут дзвонити язиками, як ви поїхали. Говорено про Йогана, що це не перший його негарний вчинок, що наче б то Дорф узяв з його доброго одступного; інші знов казали, що одступного взяла вона. А тут не можна було сховати, що фірмі трудно виплачуватися. Ну, зовсім натурально, що городські пльотки сплели до купи ці поголоски. А як вона зосталася тут жити і жила у великій бідності, то почали гово-рити, що Йоган забрав усі гроші з собою в Америку, і гроші ті в людських устах усе зро-стали.

Л о н а. А ти ж, Карстене?..

Б е р н і к. Я скористувався з тії поголоски, щоб обрятуватися.

Л о н а. І розголошував ще дужче?

Б е р н і к. Я не казав, що то неправда. Кредитори почали нас тиснути; треба було їх заспокоїти, подбати, щоб ніхто не міг подумати, що фірма захиталася. Довелося казати, що це на якийсь час тільки нам так сутужно з грішми, натякати, що сталося несподіване нещастя і прохати, щоб трохи подождали і тоді всі одер-жуть своє.

Л о н а. І всі одержали своє?

Б е р н і к. Еге, Лоно, ця поголоска обряту-

вала нашу фірму і зробила мене тим, що я тепер.

Л о н а. Значить брехня зробила тебе тим, що ти тепер...

Б е р н і к. Але ж тоді нікому не могло бути з того шкоди. Йоган рішив ніколи не вертатися сюди.

Л о н а. Ти говориш—нікому не могло бути шкоди. А заглянь у свою душу, то й побачиш, що брехня зробила шкоду найсамперед тобі самому.

Б е р н і к. Ат, заглянь у душу до кого хочеш, то в кожного побачиш хоч одну плямочку, яку треба добре ховати.

Л о н а. І ви звете себе підпорами громадянства?

Б е р н і к. Певніших підпор громадянство не має.

Л о н а. То чи варт же підтримувати таке громадянство? Що в йому єсть?Зверху—благородство про людське око, а в середині брехня,—оце й усе. От хоч би й ти: перший чоловік у городі, живеш у розкошах, тебе слухаються, поважають, а ти оббрехав невинного.

Б е р н і к. Невже ти думаєш, що я не почуваю своєї провини перед ним і не схотів би її направити?

Л о н а. Як же то? Росказати все по правді?

Б е р н і к. Невже ти могла б цього вимагати?

Л о н а. А як же инакше можеш ти направити?

Б е р н і к. Я багатий, Лоно. Хай Йоган скаже, чого йому треба.

Л о н а. Еге, поткнися до його згрішми, то почувеш, що він тобі скаже!

Б е р н і к. Ти знаєш, що він думає робити?

Л о н а. Ні. З учорашнього дня він усе мов-

чить. Те, що тут сталося, здається, відразу зробило його поважним мущиною.

БЕРНІК. Мені треба поговорити з ним.

ЛОНА. Та ось і він.

(Йоган увиходить правими дверима).

БЕРНІК (іде йому назустріч). Йогане!..

ЙОГАН. Спершу говоритиму я. Вчора вранці я дав тобі слово, що мовчатиму.

БЕРНІК. Еге.

ЙОГАН. Але я тоді ще не знав...

БЕРНІК. Йогане, дозволь мені коротенько пояснити тобі справу...

ЙОГАН. Не треба. Я й так усе добре розумію. Фірма захиталася, я поїхав і ти, як схотів, так і поводився з моїм добрим ім'ям, бо не було кому обстати за його... Ну, та я не дуже виную тебе за те. Ми обидва були тоді молоді і не серйозно дивилися на життя. Але тепер мені треба, щоб правда виявилася і ти мусиш це зробити.

БЕРНІК. А мені саме тепер треба зберегти увесь свій моральний авторитет, і через те я не можу тепер виявити правду.

ЙОГАН. Я говорю не про ті вигадки, що ти тут пускав, як я поїхав; те вже хай так буде. Але ти мусиш признатися в тій провині, що сталася попереду. Діна буде моєю дружиною, і я хочу оселитися з нею тут, у цьому городі.

ЛОНА. Справді?

ЙОГАН. Еге, неодмінно тут. Я хочу тут zostатися на злість усім отим брехунам. Але вона не може бути мені дружиною, поки ти не знімеш із мене того, що я взяв на себе.

БЕРНІК. А ти подумав про те, що коли я признаюся в одному, то значить признаюся і в другому? Ти скажеш, що я можу довести кон-

торськими книгами, що ніякої крадіжки не було. Але я цього не можу, бо в книги тоді не дуже добре записувано. Та коли б навіть і міг, то щоб мені те допомгло? У всякому разі я виявився б таким, що одного разу обрятаувався брехнею, а потім п'ятнадцять років жив з тією не правдою на душі і навіть не спробував її збути-ся. Ти не знаєш нашого громадянства, а то б зрозумів, що, признавшись, я тільки сам би себе втопив навіки.

Йоган. Я скажу тобі на це тільки одно: я хочу одружитися з дочкою пані Дорф і жити з нею тут, у городі.

БЕРНІК (втирає лоба хусткою). Слухай, Йогане, і ти, Лоно! Моє становище тепер зовсім не таке, як звичайно. І як що це лихо впаде на мене тепер, то я неминуче загину, але ж разом зо мною загине й майбутнє щастя та багатство того громадянства, яке й вас же породило й вигодувало.

Йоган. Але як що я одверну від тебе це лихо, то сам занাপащу все своє щастя, все своє життя.

ЛОНА. Говори далі, Карстене!

БЕРНІК. Так слухайте ж! Усе з'язано з проектом залізниці, і діло це зовсім не таке просте, як ви думаєте. Ви певне чули, що торік тут клопоталися, щоб провести залізницю по над морем? За неї обставало багато впливових людей і в городі, і в повіті, а надто обставали за неї газети. Але я не попустив її, бо через неї була б шкода нашому пароходству.

ЛОНА. А пароходство зачіпає і твої власні інтереси?

БЕРНІК. Еге. Але ніхто не посмів і подумати, що я обороняю свої власні інтереси. Моє

незаплямлене ім'я стало мені мов би щитом і захистило від таких підозрювань. Правда, що я не збанкрутував би від утрат на пароходстві, але городові ті втрати наробили б великого лиха. Тоді надумалися зробити залізницю не понад морем, а далеко від його. Як на цьому вже стали, тоді я нишком зробив досліди і впевнився, що можна й сюди до нас зробити гілку від тієї залізниці.

ЛОНА. А через віщо ж нишком, Карстене?

БЕРНІК. Ви чули, що скуповуються ліси, шахти й водоспади?

ЙОГАН. Чули; та то ж скуповує якась чужоземна спілка?

БЕРНІК. Тепер усі ті маєтності, що належать багатьом людям, мало що варті і через те їх продавано досить дешево. Але як би купівлю ту відсунути аж на той час, як почнуться розмови про залізничну гілку до нас, то хазяїни правитимуть за їх великі гроші.

ЛОНА. Ну, добре; а що ж далі?

БЕРНІК. Отепер мушу сказати про одну справу, яку можна вияснити і сюди й туди, і за яку серед нашого громадянства може взятися тільки людина з вельми поважним, нічим не заплямленим ім'ям.

ЛОНА. Ну, що ж то?

БЕРНІК. Усе те скуповував я.

ЛОНА. Ти?

ЙОГАН. За для себе?

БЕРНІК. Еге. Тепер, як що залізницю до нас зроблять,—я мільйонер; як що ні—втрачу все, що мав.

ЛОНА. Дуже небезпешна справа, Карстене.

БЕРНІК. Я вложив у це все, що мав.

ЛОНА. Я не про гроші. А як виявиться, що...

БЕРНІК. Оце ж і єсть найголовніше. Маючи незаплямлене ім'я, я можу всю цю справу взяти на себе, довести її до краю і тоді сказати всім громадянам: ось на яку небезпешність пішов я за для громадянства.

ЛОНА. За для громадянства?

БЕРНІК. Еге! І ніхто не зважиться й подумати, щоб я міг зробити це не за для громадянства.

ЛОНА. Але тут єсть люде, які поводитися щиріше за тебе, без захованих думок, без особистих обрахунків.

БЕРНІК. Хто ж то?

ЛОНА. Руммель, Сандстад і Вігеланд.

БЕРНІК. Ну, щоб вони мені помагали, я мусив розказати їм про все.

ЛОНА. Ну, і?..

БЕРНІК. Вони згодилися, але з тим, щоб я дав їм п'яту частину прибутку.

ЛОНА. Гарні підпори громадянства!

БЕРНІК. Та чи не само ж громадянство і примушує нас не робити просто, навіч усім? Що сталося б із цього діла, як би я почав його робити так, щоб усі знали? Всі кинулися б купувати землю кожен окремо і, перебиваючи один одному, рвучи кожен собі шматок, зовсім би зопсували справу. Опріче мене, тут у городі немає нікого, хто зумів би добре зробити таке велике діло. До великої комерційної діяльності у нас здатні не ті люде, що тут здавна живуть, а чужі, ті, що сюди понаїздили. От через те моє сумління спокійне, бо тільки в моїх руках усі ті землі можуть статися справжнім скарбом за для дуже багатьох людей, яким вони дадуть

шматок хліба.

ЛОНА. В цьому ти може й правий, Карстене.

ЙОГАН. Ну, я всіх тих багатьох людей не знаю, а знаю тільки одно, те, що все моє щастя поставлено на карту.

БЕРНІК. Так саме поставлено на карту і щастя твого рідного города! Як виявиться щось таке, що потьмарить моє ім'я, то всі мої вороги з'єднаються і нападуть на мене. Наше громадянство не прощає навіть хлоп'ячої необачности. Заходяться копатись у всьому моєму житті, причепляться до тисячі дрібниць; згадуючи мій давній гріх, у кожному вчинкові моєму знайдуть щось погане, і я не вистою під вагою усіх отих пльоток та брехень. Справу з залізницею муситиму облишити, а без мене вона загине; я втрачу все, що маю і вмру за для громадської роботи.

ЛОНА. Коли це все так, то тобі, Йогане, треба мовчати і виїхати звідси.

БЕРНІК. Так, так, Йогане!

ЙОГАН. Добре, я виїду і мовчатиму; але ж я знову приїду і тоді заговорю.

БЕРНІК. Зоставайся там, Йогане; мовчи, і я готовий поділитися з тобою...

ЙОГАН. Зостав свої гроші собі,—мені віддай моє добре ім'я!

БЕРНІК. Пожертвувавши своїм?

ЙОГАН. Упорядкуйся, як знаєш, із своїм громадянством. Діна мусить бути моєю жінкою! Через те я завтра ж поїду „Індіянкою“...

БЕРНІК. „Індіянкою“?

ЙОГАН. Еге. Капітан згожується взяти мене. Поїду, продам хутір, упорядкую все і за два місяці вернуся.

БЕРНІК. І тоді все виявиш?

ЙОГАН. Хай тоді винний сам виявить свій гріх.

БЕРНІК. Ти забуваєш, що тоді мені доведеться взяти на себе і той гріх, у якому я зовсім не винен.

ЙОГАН. А хто перед п'ятнадцятьма роками скористувався з тієї ганебної поголки?

БЕРНІК. Ти доведеш мене до одчаю! І як що ти заговориш, то я ні в чому не признаюся! Скажу, що це змова проти мене, помста; скажу, що ти просто хочеш видерти в мене грошей.

ЛОНА. Сором, Карстене!

БЕРНІК. Кажу ж, що ви доведете мене до одчаю! Я боротимуся на смерть! Я ні в чому не признаюся.

ЙОГАН. У мене є два твоїх листи. Я знайшов їх у своїй скриньці між іншими паперами. Сьогодні вранці перечитав: з їх добре все видно.

БЕРНІК. І ти їх покажеш?

ЙОГАН. Як треба буде, то й покажу.

БЕРНІК. І через два місяці ти знову тут будеш?

ЙОГАН. Думаю. Вітер погожий; за три тижні буду в Нью-Йорку, як що „Індіанка“ не потопне.

БЕРНІК (вражений). Потопне? А чого їй потопати?

ЙОГАН. Ну, вже ж нема чого.

БЕРНІК (ледві чутно). Потопне?..

ЙОГАН. Ну, Берніку, я тебе перестеріг; тепер спробуй залагодити справу, як знаєш. Прощай! Можеш переказати від мене привітання Бетті, хоч вона мене привітала не так, як сестра. З Мартою ж хочу попрощатися. Хай вона скаже Діні... дасть мені слово...

(Виходить ліворуч).

БЕРНІК (сам собі). „Індіянкою“ ... (Зненацька до Лони). Лоно! Не дозволяй йому цього!

ЛОНА. Ти сам бачиш, Карстене, що він мене вже не слухає. (Виходить ліворуч за Йоганом).

БЕРНІК (дуже стурбований). Потопне?..

(Корабельник Ауне увіходить правими дверима).

АУНЕ. Вибачайте, пане консуле... Я не перешкодив?

БЕРНІК (швидко повертається). Вам чого?

АУНЕ. Дозвольте мені спитати вас про одну річ.

БЕРНІК. Добре, тільки швидче!.. Що там?

АУНЕ. Я хотів тільки спитати... Невже таки мене роцитають... зовсім роцитають... як що „Індіянка“ не вийде завтра в море?

БЕРНІК. До чого це питання? Адже судно вже готове?

АУНЕ. Та готове воно, готове... Ну, а як би не було готове... то неминуче мене роцитають?

БЕРНІК. До чого ці зовсім зайві питання?

АУНЕ. Мені це дуже треба знати, пане консуле. Скажіть мені навпростець: мене тоді роцитають?

БЕРНІК. Ви знаєте, що я свого слова ніколи не ламаю.

АУНЕ. То значить завтра я втратив би своє поважне становище в сем'ї і серед близьких людей? Не мав би вже ніякого впливу на робітників.. утратив би всяку змогу бути користним нижчим класам громадянства?

БЕРНІК. Ауне, про все це ми вже з вами говорили.

АУНЕ. Ну, то хай же „Індіянка“ пливе.

(Мовчать).

БЕРНІК. Слухайте, я не можу сам усього допильнувати і за все відповідати. Ви можете

дати мені слово, що судно полагоджено добре?

А у н е. Ви дали мені дуже мало часу, пане консуле.

Б е р н і к. Але ж судно полагоджено добре?

А у н е. Що ж—тепер літо, година гарна.

(Мовчать).

Б е р н і к. Ви ще маєте щось говорити?

А у н е. Ні, більше нічого не маю, пане консуле.

Б е р н і к. Значить „Індіанка“ попливе...

А у н е. Завтра?

Б е р н і к. Еге.

А у н е. Хай буде так! (Кланяється і виходить праворуч. Б е р н і к стоїть з хвилину, вагаючися; потім швидко йде до дверей, ніби хоче вернути Ауне; береться за клямку і стає; в той же час хтось одчиняє двері і в хату увіходить управитель Крап).

К р а п (пошепки). Ага! Він був у вас? Признався?

Б е р н і к. Хм... Ви про щось довідалися?

К р а п. Та що ж тут довідуватися? Ви запевне помітили по його очах, що сумління в його нечисте?

Б е р н і к. От дурниця: цього ніколи не можна помітити. Я питаюся: ви про щось довідалися?

К р а п. Не міг: пізно було, судно вже виходило з доку. Але оте що так поспішалися, показує...

Б е р н і к. Нічого не показує... Значить, судно тоді комісія вже обдивилася?

К р а п. Обдивилася, але...

Б е р н і к. От бачите! Значить комісія знайшла, що все зроблено добре.

К р а п. Ви ж знаєте, пане консуле, як оглядає комісія, а надто на нашому заводі, що має таку гарну славу.

БЕРНІК. Це все одно; ми значить ні за що не відповідаємо.

КРАП. Невже ви, пане консуле, не помітили по очах Ауне, що...

БЕРНІК. Кажу ж вам, що Ауне зовсім мене заспокоїв.

КРАП. А я вам кажу, що я певний у тому...

БЕРНІК. Ну, то й що з того, пане Крапе? Я знаю, що це в вас говорить давня неприхильність до Ауне. Але як що ви хочете з ним порахуватися, то знайдіть іншу зачіпку. Ви знаєте, як важно мені, чи краще сказати, спілці, щоб „Індіянка“ могла пливти завтра.

КРАП. Добре, добре, хай буде по вашому. Та чи доведеться нам ще коли почути про це судно...

(Вігеланд увіходить правими дверима).

ВІГЕЛАНД. Добридень, пане консуле! Чи маєте вільну часинку?

БЕРНІК. Прошу, пане Вігеланде!

ВІГЕЛАНД. Я хотів тільки спитати, чи не роздумалися ви виправляти завтра в дорогу „Пальму“?

БЕРНІК. Ні, не роздумався.

ВІГЕЛАНД. Але зараз був у мене капітан і сказав, що сподіваються бурі.

КРАП. Барометр з ранку дуже спускається.

БЕРНІК. То сподіваються великої бурі?

ВІГЕЛАНД. У всякому разі сподіваються великого вітру, тільки не супротивного, а навпаки...

БЕРНІК. Що ж ви про це скажете?

ВІГЕЛАНД. Скажу те, що й капітанові сказав: „Пальма“ в божій волі. Та й шлях не далекий, бо корабель спершу мусить допливти тільки до Англії. А в Англії тепер так добре пла-

тять за приставку, що...

БЕРНІК. Еге, як що корабель тепер не піде, то втратимо чимало.

ВІГЕЛАНД. Та й корабель такий міцний і застраховано його так, як він справді коштує. З „Індіянкою“ то вже небезпечніше...

БЕРНІК. Що ви хочете сказати?

ВІГЕЛАНД. Вона теж виходить у море завтра вранці?

БЕРНІК. Еге. Її хазяїни так дуже підганяли...

ВІГЕЛАНД. Ну, коли не бояться пускати такий старий черепок та ще й з таким екіпажем, то нам просто сором було б...

БЕРНІК. Так, так! А папери корабельні з вами?

ВІГЕЛАНД. Тут, зо мною.

БЕРНІК. Гарзд. Так прошу вас у кабінет з паном Крапом.

КРАП. Прошу! Зараз усе буде зроблено.

ВІГЕЛАНД. Дякую! А що далі буде, те вже залишимо на волю божу, пане консуле.

(ВІГЕЛАНД І КРАП ІДУТЬ У КАБІНЕТ. З САДУ УВІХОДИТЬ МАГІСТР РЕРЛУНД).

РЕРЛУНД. А! Як то, ви дома в такий час, пане консуле?

БЕРНІК (замислений). Ото ж бачите.

РЕРЛУНД. Я зайшов власне до вашої дружини. Думаю, що тепер їй дуже треба слова розваги.

БЕРНІК. Може бути. Та й я хотів би поговорити з вами.

РЕРЛУНД. Дуже радий, пане консуле! Але що з вами? Ви такі бліді, стурбовані?

БЕРНІК. Справді? Та хіба ж нема чого? Стільки діла, клопоту та турбот усяких! І свої власні справи, і ота справа з залізницею...

Слухайте, пане магістре, я хочу спитати вас про одну річ...

РЕРЛУНД. Будьте ласкаві, пане консуле!

БЕРНІК. Мені спало на думку... Ну скажемо так, хочуть люде почати якесь велике діло, коло якого може годуватися багато людей... І неминуче треба пожертвувати однію людиною...

РЕРЛУНД. Як то?

БЕРНІК. Ну, наприклад, намислив чоловік збудувати фабрику і знає запевне, з досвіду, що раніше чи пізніше, а через роботу на фабриці неминуче загине чиєсь людське життя.

РЕРЛУНД. Еге, це запевне можна знати, що так буде.

БЕРНІК. Або заводить хтось шахти. Він бере на роботу і жонатих, і одиноких людей. І запевне ж можна сказати, що не всі вони зостануться цілі при роботі.

РЕРЛУНД. На жаль, це так.

БЕРНІК. Ну, ото ж! Значить чоловік наперед знає, що через те діло, яке він починає, гинутиме людське життя. Але з того діла буде й користь громадянству. Кожна смерть безперечно оплатиться тим, що багато людей житиме в достатках.

РЕРЛУНД. А, це ви про залізницю! Тут теж буде чимало небезпешної роботи: доведеться пробивати шлях у горах, рвати скелі...

БЕРНІК. Так, так, про залізницю... Звісно, як буде залізниця, то тут будуть і фабрики, і шахти. Та чи не думаєте ви все ж?..

РЕРЛУНД. Дорогий пане консуле, ви занадто вже совісні. Я думаю, як що ви здастесь на волю божу...

БЕРНІК. Так, так, звісно, воля божа...

РЕРЛУНД. То вам не буде за що собі

дорікати. Робіть собі з Богом свою залізницю!

БЕРНІК. Ну, візьмемо надзвичайний випадок. Скажемо, треба зробити вибух, без якого не можна далі нічого робити. І, скажемо, інженер знає, що робітника, який підпалюватиме міну, запевне вб'є. А підпалити її неминуче треба, і інженер мусить послати робітника на смерть...

РЕРЛУНД. Хм...

БЕРНІК. Знаю, що ви хочете сказати! Хай інженер сам візьме запалений ґніт та й піде підпалити міну,—він зробить подвиг! Але ж так не робиться! Значить, він пожертвує людським життям.

РЕРЛУНД. Ні один з наших інженерів не зробить так.

БЕРНІК. Але у великих країнах ні один інженер не завагався б.

РЕРЛУНД. У великих країнах може й так. Громадянство в тих країнах таке здеморалізоване...

БЕРНІК. Ну, воно робить і багато гарного.

РЕРЛУНД. Чи це я від вас чую? Ви завжди...

БЕРНІК. У великих країнах чоловікові є де виявити свою силу, є коло чого попрацювати на користь громадянству. Там не побоятися почати велике діло, хоч і знають, що неминуче будуть жертви. А тут усякі забобони та страхи за всяку дрібницю убивають кожен замір.

РЕРЛУНД. Хиба людське життя дрібниця?

БЕРНІК. Еге, дрібниця, як що життя одній якоїсь людини стає на перешкоді щастю тисячів людей.

РЕРЛУНД. Але ж ви говорите про зовсім неможливі випадки, пане консуле. Я вас сьогодні зовсім не розумію. І ви показуєте на великі

країни! Та там!.. Ну що там важить людське життя! Там з людським життям поводяться як з мертвим капиталом. Але в нас, мені здається, моральніше дивляться на це. Подивіться на по-важних наших корабельних хазяїнів! Покажіть мені хоч одного, який зганьбив би себе тим, щоб за для власної користи пожертвував би життям хоч однієї людини! І тоді згадайте про тих шахраїв по великих країнах, які, ні трохи не вагаючися, пускають у море нікчемні судна на певний загин аби мати бариші.

БЕРНІК. Я не кажу про нікчемні судна!

РЕРЛУНД. А я про їх кажу, пане консуле!

БЕРНІК. Нема чого про їх говорити, бо вони зовсім не притуляються до цієї розмови. Ох, ці мені боязькі, дріб'язкові міркування! Як би якому з наших генералів довелося послати своїх салдатів до бою і вони там полягли, то мабуть потім він ні одної ночі не міг би спати спокійно! А в інших краях не так ведеться. Послухали б ви, що він оповідає...

РЕРЛУНД. Хто? Американець?

БЕРНІК. Еге. Послухали б ви, як у їх в Америці.

РЕРЛУНД. Він тут? Чому ви мені не сказали? Я зараз...

БЕРНІК. Дарма праця! Нічого ви з ним не вдієте!

РЕРЛУНД. Побачимо! Та ось він!

(Йоган увіходить лівими дверима).

ЙОГАН (говорить у сумежну хату). Ну, гаразд, Діно! Хай по вашому; але я все ж маю надію. Я знову приїду, і тоді погодимось.

РЕРЛУНД. Дозволю собі спитати, на що ви натякаєте? Чого ви хочете?

ЙОГАН. Хочу, щоб молода дівчина, перед

якою ви вчора ганьбили мене, одружилася зо мною.

РЕРЛУНД. Одружитися? З вами? І ви гадаєте собі...

ЙОГАН. Я хочу одружитися з нею.

РЕРЛУНД. Ну, то знайте ж! (Підходить до непричинених дверей). Пані Бернік, прошу вас бути свідком.. І вас, панно Марто, прошу. Хай і Діна сюди ввійде. (Побачив Лону). А, і ви тут?

ЛОНА (стає на порозі). І мені ввійти?

РЕРЛУНД. Будьте ласкаві! Що більше, то краще.

БЕРНІК. Що ви хочете робити?

(Лівими дверима увіходять ЛОНА, БЕТТІ, МАРТА, ДІНА і ГІЛЬМАР).

БЕТТІ. Пане магістре, при всьому бажанні я не могла перешкодити йому...

РЕРЛУНД. Так я це зроблю. Діно, ви робите необачно, але я не дуже виную вас за те. Ви дуже довго були без доброї моральної підпори. Я себе виную, що не дав вам її.

ДІНА. Не треба! Не говоріть тепер про це!

БЕТТІ. Про що?

РЕРЛУНД. Саме тепер я їй повинен заговорити про це, Діно, хоча ваше поведіння вчора й сьогодні дуже мені прикре... Але щоб вас обрятувати, я ні перед чим не спинюся. Згадайте слово, що я вам подав; згадайте, що їй ви обіцяли мені, як прийде до того... Тепер не час одсувати на далі і... (Повертається до Йогана). Ця молода дівчина, яку ви баламутите, моя нареченна.

БЕТТІ. Що ви сказали?

БЕРНІК. Діна!

ЙОГАН. Вона! Ваша?..

МАРТА. Ні, ні, Діно!

ЛОНА. Це брехня!

ЙОГАН. Діно... він правду каже?..

ДІНА (трохи помовчала). Правду.

РЕРЛУНД. Сподіваюся, що тепер уже буде край усякому баламутству. Хай тепер усе наше громадянство знає про те, що я зробив за для Діниного добра. Думаю, що цього не витолкують якось негарно. (До Бетті) А тепер, пані Бернік, думаю, що вам краще забрати її звідси і спробувати заспокоїти її стурбовану душу...

БЕТТІ. Еге! Ходім, Діно! О, яке це щастя тобі!

(Виходить ліворуч з Діною. Магістр Рерлунд іде за ними).

МАРТА. Прощавай, Йогане! (Виходить).

ГІЛЬМАР (на ганковому порозі). Хм,—не сподівався!..

ЛОНА (провела Діну очима). Не журись, хлопче! Я зостануся тут і пильнуватиму пастора. (Виходить праворуч).

БЕРНІК. Ну, Йогане, тепер ти не поїдеш „Індіянкою“?

ЙОГАН. Саме тепер і поїду!

БЕРНІК. Та й не вернешся?

ЙОГАН. Вернусь.

БЕРНІК. Після всього, що сталося? Чого ж ти вернешся?

ЙОГАН. Щоб помститися над усіма вами! Щоб знищити вас! (Виходить праворуч).

(Вігеланд і управитель Крап виходять з Бернікового кабінету).

ВІГЕЛАНД. Уже всі папери готові, пане консуле.

БЕРНІК. Добре, добре...

КРАП. То це вже неминуче „Індіянка“ виходить завтра?

БЕРНІК. Неминуче! (Іде в кабінет).

(Вігеланд і Крап виходять праворуч. Гільмар пішов був за ними, в цю хвилину Олаф обережно визирає з-за дверей, що ліворуч).

Олаф. Дядьку! Дядьку Гільмаре!

Гільмар. Ух! Це ти? Чого ти зійшов сюди? Тебе ж замкнено?

Олаф (увійшов у хату). Цсс! Дядьку Гільмаре, знаєш новину?

Гільмар. Та знаю, що тебе сьогодні вибито різками.

Олаф (сердито дивиться на батьків кабінет). Більше вже не битиме мене! Знаєш ти, що дядько Йоган виїздить завтра з американцями?

Гільмар. А тобі яке діло? Тікай швидче у свою хату!

Олаф. Може й мені пощастить постріляся буйволів.

Гільмар. Авжеж! Такому страхополохові як ти...

Олаф. Стривай! Завтра дещо знатимеш!

Гільмар. Дурень! (Виходить через сад. Олаф побачив, що увіходить правими дверима Крап, біжить назад, туди, звідки прийшов і замикає за собою двері).

Крап (підходить до Бернікового кабінету і одхиляє двері). Вибачайте, що знову турбую вас, пане консуле! Є звістка, що буде велика буря. (Мовчить, дожидаючи відповіді. В кабінеті тихо). І все ж „Індіанка“ мусить завтра вийти в море?

(Тихо).

Бернік (у кабінеті). І все ж „Індіанка“ мусить завтра вийти в море.

(Крап зачинає і виходить правими дверима).

ЧЕТВЕРТА ДІЯ.

Там же. Великого столу з шиттям немає. Слуга запалює лампу; дві покоївки приносять квітки у вазонах і в кошиках, приносять лампи й свічки і розставляють усе на столах і на тумбах по під стінами. Руммель, убраний у фрак, білі рукавички і білу краватку, стоїть посеред хати і порядкує.

Руммель (служі): Світить свічки через одну, Якове! Не треба, щоб було занадто пишно. Ми ж мусимо прийти наче несподівано і застати все так, наче нас не сподівалися. А квіток скільки... Ну дарма, хай стоять! Подумають, що то так тут що-дня...

(БЕРНІК виходить із кабінету).

БЕРНІК (стає на порозі). Що це?

Руммель. Ай-яй! Ти дома? (Слугам): Ну, поки йдіть собі!

(Слуги виходять ліворуч).

БЕРНІК (підходить ближче). Руммелю, та що це все визначає?

Руммель. Це визначає, що настає найкращий час у твоєму житті. Сьогодні ввечері в городі відбудеться врочистий похід з факелами на честь свого найкращого громадянина.

БЕРНІК. Що ти кажеш?

Руммель. Се б то похід з прапорами й з музикою. Хотіли спершу, щоб і факели були, та побоялися, що вітер великий. Але ілюмінація таки буде. А що, добре буде, як надрукується про це в газетах?

БЕРНІК. Слухай, Руммелю, я цього не хочу.

РЕРЛУНД. Опізнився вже. За півгодини вони вже тут будуть.

БЕРНІК. Чому ж ти не попередив мене?

РЕРЛУНД. Боявся, що ти відмагатимешся. Я тільки вмовився з твоєю жінкою; вона мені дозволила трохи причепурити в хаті, а сама подбає, щоб було чим пошанувати гостей.

БЕРНІК (прислухається). Що то? Вони вже йдуть? Наче співають...

РУММЕЛЬ (на ганковому порозі). Співають? А, то американці: „Індіанка“ піднімає якір.

БЕРНІК. Піднімає якір?.. Так.. Ні... справді я сьогодні не можу, Руммелю. Чогось нездужаю.

РУММЕЛЬ. Та ти справді такий, ніби хворий. Ну, та лихий тебе не візьме! Підбадьоришся! Ми з Сандстадом та з Вігеландом велику надію маємо на цю маніфестацію і з усії сили дбали, щоб вона була. Такою ціло громадською пошаною до тебе ми вб'ємо твоїх ворогів. Поголоска все ширшає. Далі вже не можна ховатися з скуповуванням землі. Сьогодні ж як говоритимуть тут промови, як бряжчатимуть чарки і лунатимуть пісні, одно слово — під час свого святкування мусиш сказати прилюдно, на яку небезпешність пішов ти за для громадянства. Під такі святкові величні хвилини в нас багато чого можна виграти! Але найсамперед треба подбати, щоб справді всім почувалося по святному, а то й не пощастить.

БЕРНІК. Так, так...

РУММЕЛЬ. А надто ще, як справа така делікатна й небезпешна. Та, хвалити Бога, Берніку, в тебе таке чисте ім'я, що воно й цього разу визволить тебе. Та ще треба нам умовитися з тобою про промови. Гільмар Теннесен написав тобі на пошану вірші. Починаються гарненько: „Високо прапор ідеї держи!“ Магістрові Рерлундові доручено сказати першу промову до тебе і

тобі доведеться, звісно, відповідати.

БЕРНІК. Я не можу сьогодні, Руммелю. Може б ти сам це зробив?

Руммель. Я б і радніший, але це неможливо. Ти ж розумієш, що промова буде до тебе, хоча, мабуть, і нас трохи зачепить. Я вже говорив про це з Вігеландом і з Сандстадом, і нам здається, що тобі годилось би одмовити тостом за громадянство. Потім Сандстад скаже кілька слів про потребу єднання між усякими класами громадянства. Вігеланд мабуть висловить бажання, щоб нове діло не попсувало міцних моральних основ нашого громадянства, а я думаю коротенько сказати про діяльність нашого жіноцтва, неголосну, правда, але користну за для громадянства. Та ти не слухаєш?..

БЕРНІК. Ні, ні, слухаю. Але скажи, справді море дуже хвилює?

Руммель. А, ти про „Пальму“ турбуєшся! Ну, її застраховано за добрі гроші.

БЕРНІК. Та застраховано. але...

Руммель. Ну, і судно міцне, а це ж найголовніше.

БЕРНІК. Хм... Так, звісно... Як що з кораблем і станеться яке лихо, то це ж не виходить, що й люде неминуче загинуть. Буває, що корабель загине з усім, що є на йому... Ну там усякий багаж, скрині, папери...

Руммель. Та й чорт їх бери, усі ті скрині, папери! Невеликий жаль за ними!

БЕРНІК. Що?.. Так, так, звісно, я хотів тільки сказати... Цсс!.. Знову співають...

Руммель. Це на „Пальмі“.

(Вігеланд увіходить правими дверима).

ВІГЕЛАНД. „Пальма“ рушає в дорогу. Добри-вечір, пане консуле!

БЕРНІК. І ви, досвідчений мореплавець, все ж певні, що...

ВІГЕЛАНД. Я певний у тому, що все в божій волі, пане консуле. Опріче того я зараз на кораблі роздав кілька брошюрок і думаю, що вони обрятують од небезпешности.

(Сандстад і управитель Крап увіходять правими дверима).

САНДСТАД (ще не увійшовши в хату). Та вже як що це щасливо минеться, то... А, добри-вечір, добри-вечір!

БЕРНІК. Щось трапилось, пане Крапе?

КРАП. Я нічого не кажу, пане консуле.

САНДСТАД. Увесь екіпаж на „Індіянці“ п'янісінький. Честю своєю ладен заприсягтися, що ті гувліси занапастять себе.

(Лона увіходить правими дверима).

ЛОНА (Бернікові). Ну, принесла тобі цри-вітання.

БЕРНІК. Він уже на пароході?

ЛОНА. Та вже скоро там буде. Ми попрощалися біля отелю.

БЕРНІК. І його замір не похитнувся?

ЛОНА. Міцний як скеля.

РУММЕЛЬ (біля вікна). А, чорт би їх забрав, оці новомодні вигадки. Ніяк не можу спустити завіси.

ЛОНА. Спустити? А я думала навпаки...

РУММЕЛЬ. Спершу треба спустити. Ви ж знаєте, що тут зараз має бути?

ЛОНА. Авжеж! Дайте, я зроблю. (Береться за шнури). Спущу вже завіси за для свого зя-тенька, хоча мені більш до любости було б їх підняти.

РУММЕЛЬ. Згодом зможете це зробити. Як увесь сад сповниться народом, тоді хай завіси піднімуться і люде побачуть приємно здивовану

і щасливу сем'ю. Будинок громадянина мусить бути як скляна шахва.

(Бернік наче хотів щось сказати, а тоді швидко повернувся і пішов у кабінет).

Руммель. Обрадимосся, панове, в-останнє. І ви з нами, пане Крапе. Ви дасте нам деякі фактичні пояснення. (Всі мушини йдуть у Берніків кабінет. Лона тим часом поспускала вже завіси на вікнах і хоче спустити на скляних дверях, що на ганок, коли зненацька зверху стрибнув Олаф з пледом через плече і з вузликом у руці).

Лона. Ой, Господи! Як ти налякав мене, хлопчисько!

Олаф. Тихо, тьотю!

Лона. Ти з вікна стрибнув? Куди це ти?

Олаф. Цсс! мовчи! Я хочу до дяді Йогана... тільки на пристань, розумієш?.. Попрощатися з ним... Прощавай, тьотю! (Біжить через сад).

Лона. Куди ти? Олафе! Олафе!

(Йоган у подорожньому вбранні з саквоюж через плече, озираючись, увіходить лівими дверима).

Йоган. Лоно!

Лона (швидко повертається). Що! ти вернувся?

Йоган. Зостається ще трохи часу. Я хочу ще раз побачитися з нею. Нам не можна так розстатися.

(Марта і Діна увіходять з лівих дверей—обидві в верхній одежі, у Діни в руках саквоюж).

Діна. За ним! За ним!

Марта. Так, так, за ним, Діно!

Діна. Ось він!

Йоган. Діно!

Діна. Візьміть мене з собою!

Йоган. Що?

Лона. Ти зважилась?

Діна. Еге! Візьміть мене з собою! Той, другий, написав мені, що скаже всім...

Йоган. Діно, ви його не любите?

Діна. Я ніколи його не любила. Я втоплюсь, як що з ним заручуся! О, як він мене вчора принижав своїми чванливими словами! Як він показував мені свою великодушність, що ось то він спускається з своєї високости до мене, до такої нікчемної. Ні! Я не хочу цього! Я хочу геть звідси! Можно мені з вами?

Йоган. Можно, можно... тисячу разів можно!

Діна. Я не довго вам заважатиму. Мені аби туди добитися... Та як що допоможете мені впорядкуватися приїхавши...

Йоган. От добре! Не бійтеся! Все владнаємо, Діно!

Лона (показує на двері в кабінет). Цсс! Тихо, тихо!

Йоган. Діно! я понесу вас на руках!

Діна. Ні, цього я вам не дозволю! Я хочу сама собі пробити стежку. І там я це зроблю. Аби тільки вирватися звідси! Ах, ці дами!.. Ви не знаєте... І вони написали до мене сьогодні... навчали зрозуміти, яке велике щастя мені випало, вихваляли його великодушність. Обіцяли пильнувати мене, щоб я була вартою сього всього. Ой! Мене бстрах бере, як подумаю, які вони всі благопристойні!

Йоган. Скажіть, Діно, ви тільки через це хочете їхати? А про мене вам зовсім байдуже?

Діна. Ні, Йогане, ви мені... найдорожчий за всіх на світі.

Йоган. О, Діно!..

Діна. Всі кажуть, що я повинна вас ненавидіти і гордувати вами; але я не розумію, через віщо я повинна це робити, та й ніколи не зрозумію.

ЛОНА. І не треба, дитино!

МАРТА. І не треба. А треба з ним одружитися.

ЙОГАН. Так, так!

ЛОНА. Що? Ну, дай я тебе поцілую, Марто! От уже цього я від тебе не сподівалася.

МАРТА. Думаю, що я й сама цього не сподівалася. Але колись же та мусило зо мною це статися. О, як калічуть нас усі ці забобони та звичаї. Повстань проти їх, Діно! Одружися з ним! Хай зробиться хоч що небудь на супереку всім отим прилизаним звичаям.

ЙОГАН. А ви що скажете, Діно?

ДІНА. Еге, я хочу бути вам жінкою.

ЙОГАН. Діно!

ДІНА. Але спершу я хочу попрацювати, чогось добитися, чимсь бути, отак як ви. Я не хочу бути якоюсь річчу, яку беруть.

ЛОНА. Добре, так і мусить бути!

ЙОГАН. Хай так; ждатиму з надією...

ЛОНА. І діждешся свого, хлопче! А тепер час уже йти!

ЙОГАН. Еге, час! Ах, ЛONO, дорога сестро, ще одно слово... (Одходить із нею далі і щось жваво говорить).

МАРТА. Діно, щаслива... дай я гляну на тебе, поцілую ще раз... в-останнє.

ДІНА. Ні, не в-останнє! Люба, дорога, тьотю, ми ще побачимося!

МАРТА. Ніколи! Дай мені слово, Діно, що ніколи не вернешся сюди! (Бере її за руки і дивиться на неї). Дорога моя! Тебе дожидає щастя... там, за морем. О, як часто, як я вчила в школі, тягло мене туди!.. Як там мабуть гарно! Там і простори ширші, і небо вище ніж тут у нас і дихати вільніше!..

ДІНА. Ах, тьютю! Колись і ти до нас приїдеш.

МАРТА. Я? Ніколи! Тут маю своє маленьке діло, за для якого й житиму. І сподіваюся, що тепер уже мені зовсім пощастить зробити те, за-для чого живу на світі.

ДІНА. Я й уявити собі не можу, як це ми з тобою розлучимося.

МАРТА. О, Діно, багато з чим людина може розлучитися! (Цілує Діну). Не дай, Боже, тільки тобі зазнати цього на собі, люба дитино! Обіцяй мені, що зробиш його щасливим.

ДІНА. Нічого не обіцяю: ненавижду обіцянки! Що буде, те й буде!

МАРТА. Еге, так краще. Зоставайся тільки завжди такою, як тепер: щирою й правдивою.

ДІНА. Такою завжди буду, тьютю!

ЛОНА (кладе в кишеню папери, що дав їй Йоган). Гарзд, хлопче! А тепер, час!

ЙОГАН. Еге, час не жде. Прощавай, ЛONO! Дякую тобі за всю твою любов! Прощавай, Марто! Спасибі й тобі, ти вірний друг!

МАРТА. Прощавай, Йогане! Прощавай, Діно! Дай Боже вам щастя на весь вік!

(МАРТА й ЛОНА проводять їх до ганку. ЙОГАН з ДІНОЮ швидко йдуть через сад. ЛОНА зачиняє двері і спускає завісу).

ЛОНА. Тепер ми обидві одинокі, Марто. Ти втратила її, а я його.

МАРТА. Ти втратила його?

ЛОНА. Я мало не втратила його ще там. Хлопцеві страшно хотілося бути зовсім самостайним. От я й вигадала, що страшно нудьгую за рідним краєм.

МАРТА. Так он що! Розумію тепер, через

віщо ти приїхала. Але він знову покличе тебе, Лоно.

Л о н а. Стару нерідну сестру? Нащо вона тепер йому здалася? З чим тільки не поривають мужчини, щоб досягти щастя!

М а р т а. Це правда.

Л о н а. Будемо друзями, Марто!

М а р т а. Нащо тобі здалася я?

Л о н а. А хто ж мені ближчий за тебе? Обидві ми викохали собі дітей... і тепер обидві zostалися сиротами.

М а р т а. Еге, сиротами. Так я ж тобі ще признаюся: я любила його більше всього на світі.

Л о н а. Марто! (Халає за руку). Невже?

М а р т а. Все мое життя в цих словах. Я любила й дожидала його. Що літа дожидала і от він приїхав — та й не помітив мене.

Л о н а. Ти його любила? І сама дбала, щоб вони були щасливі вдвох!

М а р т а. Як же було мені про це не дбати? Я ж його любила! Відколи він поїхав, я жила тільки для його. Ти спитаєш, чи мала ж я право надіятися? О, думаю, що мала. Але як він вернувся, то все старе зникло в його з пам'яті. Він і не помітив мене.

Л о н а. Діна заступила тебе, Марто.

М а р т а. І добре, що так сталося. Як він виїздив, то ми були одногодками; як же я побачила його тепер — це була страшна хвилина! — я побачила, що я років на десять старіша за його. Він там як вільний птах літав у блакитних соняшних просторах і пив молодість та здоров'я з вільного повітря, а я сиділа тут і пряла, пряла...

Л о н а. Нитку його щастя, Марто.

М а р т а. Еге, пряла золоту нитку. Кажу

це без гіркого почуття. Ми були йому добрими сестрами, правда, Лоно?

Л О Н А (міцно обніма її). Марто!

(БЕРНІК виходить з кабінету).

БЕРНІК (до когось у кабінет). Гаразд, робіть, як знаєте... Як буде час, то я сам... (Причиняє двері). А, ви тут? Слухай, Марто, треба тобі трохи причепуритися, та й Бетті скажи. Звісно, не треба нічого занадто пишного. Звичайне хатне вбрання, тільки щоб було чепурне й елегантне. І це треба швидче.

Л О Н А. Не забудь ще, Марто: обличча мусить бути веселе й щасливе.

БЕРНІК. І Олафа пришли сюди. Треба, щоб він був біля мене.

Л О Н А. Хм... Олафа..

М А Р Т А. Добре, я скажу Бетті. (Виходить ліворуч).

Л О Н А. Ну, значить прийшов великий святний час для тебе.

БЕРНІК. Еге, прийшов.

Л О Н А. Мабуть дуже щасливим і гордим мусить почувати себе чоловік у такий час.

БЕРНІК (став і дивиться на неї). Хм!

Л О Н А. Кажуть, що все містечко горітиме огнями.

БЕРНІК. Еге, чогось їм схотілося...

Л О Н А. Всі спілки будуть із своїми прапорами й корогвами. Твоє ім'я горітиме вогненними літерами. А вночі скрізь полетять телеграми: „Серед щасливої сем'ї консул Бернік, підпора громадянства, приймав своїх громадян, що величною маніфестацією вшанували його за надзвичайно користну діяльність на користь громадянству“.

БЕРНІК. Еге, так і буде. Кричатимуть

„Слава!“, стовпище народне викликатиме мене на ґанок, і я змушений буду виходити, кланятися й дякувати.

ЛОНА. Уже й змушений!

БЕРНІК. А на твою думку, я можу почувати себе щасливим у ту хвилину?

ЛОНА. Ні, не думаю, щоб ти міг почувати себе зовсім щасливим.

БЕРНІК. Лоно, ти мною гордуєш!

ЛОНА. Ні, ще!

БЕРНІК. І ти не маєш права! Не маєш права гордувати мною, Лоно! Ти не розумієш, який я самотній серед цього громадянства з його вузькими поглядами й покаліченими розуміннями! Мені ввесь час доводилося все зменшати й зменшати свої вимоги, які я мав колись до життєвої мети. Здається, що я зробив багато, а як розібрати все, то й вийде, що зроблено тільки якісь дрібниці. Та чогось кращого тут і не стерпіли б! Як би я хоч на один ступінь попередив погляди та вимоги нашого громадянства,—то мене ніхто не схотів би й слухати. Знаєш ти, що таке ми, так звані підпори громадянства? Ми—попихачі громадянські та й годі.

ЛОНА. Чому ж ти побачив це тільки тепер?

БЕРНІК. Тому, що тепер я багато думав... з того часу, як ти приїхала... а надто сьогодні ввечері. О, Лоно, чому я не знав тебе добре тоді... в ті часи?

ЛОНА. Ну, а як би знав?

БЕРНІК. Ніколи б я не зрікся тебе! А як би ти була зо мною, то не став би тим, чим тепер став.

ЛОНА. А ти не думаєш, чим могла б стати для тебе та, яку ти вибрав замість мене?

БЕРНІК. Я знаю, що вона ніколи не була для мене тим, чого мені так було треба.

ЛОНА. Бо ти ніколи не говорив з нею про свою життєву мету, ви ніколи не були щирими друзями; ти заставив її мучитися за ту ганьбу, якою наче б то зганьбила її рід близька їй людина, а в якій винен власне ти сам.

БЕРНІК. Так, так; це все постало з неправди та з лицемірства.

ЛОНА. Ну, то чому ж ти не скинеш із себе тієї неправди та лицемірства?

БЕРНІК. Тепер? Тепер пізно вже, ЛONO!

ЛОНА. Скажи мені, Карстене, яка тобі втіха з цього щастя про людське око, збудованого на неправді?

БЕРНІК. Ніякої. Я присуджений до загибну, як і все це громадянство. Але за нами йде інше покоління, я працюю для сина, готую йому життєве діло. Прийде той час, що правда запанує в громадянському житті. На правді й збудує мій син своє життя щасливіше ніж моє.

ЛОНА. Але ж твоє життя збудоване на неправді. Подумай, яку спадщину кидаєш ти синові.

БЕРНІК (силкується не виявити своєї муки). Я кидаю синові спадщину в тисячу разів гіршу, ніж ти думаєш. Але колись прокляття таки зніметься!.. І все ж... (Палко). Як могли ви так робити, щоб це все впало на мою голову!.. Але вже сталося. Подаватися назад уже пізно. Не пощастить вам занапастити мене!

(Гільмар стурбований з запискою в руці швидко увиходить правими дверима).

ГІЛЬМАР. Та це ж... Бетті, Бетті!

БЕРНІК. Що там? Уже йдуть?

ГІЛЬМАР. Та ні, але мені неодмінно тре-

ба поговорити з ким небудь... (Виходить ліворуч).

ЛОНА. Карстене, ти кажеш, що ми приїхали занастити тебе. Ну, то слухай же і знай, який він є, той пропащий, якого ваше благопристойне громадянство сахається, як зачумленого. Він сам облишив вас. Він поїхав.

БЕРНІК. Але сказав, що вернеться...

ЛОНА. Йоган ніколи не вернеться. Він поїхав навіки і Діна з ним.

БЕРНІК. Не вернеться? І Діна з ним?

ЛОНА. Еге, вони одружаться. Вони дали ляпаса всьому вашому високоморальному громадянству, так саме, як я колись... Ну, та годі!

БЕРНІК. І вона... вона поїхала з ним... „Індіянкою“..

ЛОНА. Ні. вона занадто дорога йому, щоб зважився він доручити її життя тим нікчемним гультаям. Йоган з Діною поїхали „Пальмою“.

БЕРНІК А!.. Значить .. даремно... (Швидко йде до кабінету і одчиняє двері) Крапе! Спиніть „Індіянку“! Вона не вийде сьогодні в море!

КРАП (з кабінету). „Індіянка“ вже в морі, пане консуле!

БЕРНІК (зачиняє двері і говорить стиха). Пізно вже... і даремно...

ЛОНА. Що ти кажеш?

БЕРНІК. Нічого, нічого. Облиш мене...

ЛОНА. Хм... Слухай, Карстене, Йоган прохав переказати тобі, що тепер він приручив мене дбати про його добре ім'я, яким він колись пожертвував за для тебе і яке ти вдруге відняв у його, як його тут не було. Йоган мовчатиме; але він дав мені на призволяще робити що схочу. Обидва твої листи у мене в руках.

БЕРНІК. У тебе! І тепер... ти хочеш... саме сьогодні... може навіть саме в ту хвилину,

як святний похід...

ЛОНА. Я приїхала сюди не виказувати на тебе, а струсонуту тебе морально, щоб ти сам признався. І не пощастило. Зоставайся ж із своєю неправдою. Дивися, я беру твої листи... Беру клапти, ось вони. Тепер немає вже свідчень проти тебе, Карстене. Тепер тобі зовсім безпечно. Будь щасливий... як що можеш...

БЕРНІК (вражений). Лона.. чому ти не зробила цього раніше! Тепер пізно. Все життя моє зламане. Я вже не людина.

ЛОНА. Та що ж сталося?

БЕРНІК. Не питай!.. Але жити я все ж мушу... і хочу жити... за для Олафа. Він направить... він спокутує все...

ЛОНА. Карстене!..

(Гільмар швидко виходить).

ГІЛЬМАР. Нікого немає, нікого, і навіть Бетті.

БЕРНІК. Та що тобі?

ГІЛЬМАР. Не смію тобі сказати.

БЕРНІК. Що таке? Ти мушиш сказати!

ГІЛЬМАР. Ну, добре! Олаф утік з дому і поплав „Індіянкою“.

БЕРНІК (похитнувся). Олаф... „Індіянкою“! Ні, ні!..

ЛОНА. Ні, мабуть це так! Тепер я розумію... Я бачила, як він вистрибнув з вікна...

БЕРНІК (на порозі в кабінет кричить з великою мукою в голосі): Крапе, спиніть „Індіянку“! Спиніть, я вам кажу!

КРАП (виходє з кабінету) Не можу, пане консуле. Ви ж сами знаєте...

БЕРНІК. Ми повинні її спинити! Олаф там!

КРАП. Що ви сказали?

РУММЕЛЬ (теж виходить з кабінету). Олаф

утік? Не може бути!

САНДСТАД (виходить). Його звернуть з лоцманом, пане консуле.

ГІЛЬМАР. Ні, ні, він мені пише (показує записку), що сховається в трюмі і сидітиме там, аж поки парохід вийде в море.

БЕРНІК. Я вже його ніколи не побачу!

РУММЕЛЬ. Ото дурниця яка! Парохід гарний, міцний,—його ж оце тільки полагоджено...

ВІГЕЛАНД (теж вийшов з кабінету). На вашому власному заводі, пане консуле!

БЕРНІК. Кажу вам, що я ніколи вже його не побачу! Я втратив його, Лоно, і.. тепер бачу... що він ніколи й не був моїм. (Прислухається). Що то?

РУММЕЛЬ. Музика. Похід іде.

БЕРНІК. Я не можу, я не хочу нікого бачити!

РУММЕЛЬ. Що ти кажеш! Це неможливо!

САНДСТАД. Неможливо, пане консуле! подумайте, про що йдеться!

БЕРНІК. А що мені тепер до того всього? Для кого тепер працювати?

РУММЕЛЬ. Як ти можеш таке говорити! Для всіх нас, для громадянства.

ВІГЕЛАНД. Правда!

САНДСТАД. І ви, певне, не забули, пане консуле, що й ми...

(МАРТА увіходить лівими дверима; чути здалека музику).

МАРТА. Ідуть, а Бетті немає. Не розумію, куди вона...

БЕРНІК. Нема її дома? От бачиш, Лоно, зовсім не маю на кого зіпертися ні під час радості, ні під час горя.

РУММЕЛЬ. Піднімайте завіси! Будь ласка, положіть мені, пане Крале.. і ви, пане Сандста.

де! А, як же недобре, що саме тепер сем'я десь розбрелася! Зовсім не по програмі!

(Піднімають завіси на вікнах і на дверях. Навпроти на будинкові великий транспарант з написом: „Слава Карстеніві Бернікові, підпорі громадянства!“

БЕРНІК (збентежений, оступається назад). Геть з тим усім! Не хочу бачити! Погасіть! Погасіть!

РУММЕЛЬ. Чи ти при своєму умі?

МАРТА. Лоно, що йому?

ЛОНА. Цсс! (Тихо говорить до неї).

БЕРНІК. Геть, кажу! Це глузування! Хиба ви не бачите, що всі оті вогняні язички дразнять нас!

РУММЕЛЬ. Одначе, скажу вам...

БЕРНІК. Та що ви розумієте!.. А я, я!.. Це похорон!

КРАП. Хм!..

РУММЕЛЬ. Слухай бо, ти вже занадто великої журби завдаєш собі...

САНДСТАД. Хлопець проїздитья Атлантицьким океаном, а тоді й знов вернеться до дому.

ВІГЕЛАНД. Тільки здайтеся на Бога, пане консуле!

РУММЕЛЬ. І на парохід, Берніку! Бо це ж не якийсь там нікчемний черепок.

КРАП. Хм..

РУММЕЛЬ. Звісно, було б чого боятися, як би це було таке нікчемне судно, які посиляють у дорогу великі чужоземні спілки...

БЕРНІК. Чую, як волосся сивіє...

(БЕТТІ замотана хусткою, увиходить із саду).

БЕТТІ. Карстене! Карстене! Ти знаєш?..

БЕРНІК. Знаю!.. А ти... нічого не бачила!.. Де ж були твої очі! Ти ж мати!..

БЕТТІ. Вислухай мене!..

БЕРНІК. Чому ти не пильнувала його? Тепер я втратив його! Верни його мені! Верни, коли можеш!

БЕТТІ. Верну! Верну! Він тут!

БЕРНІК. Тут?

У СІ. А!..

ГІЛЬМАР. Я так і думав!

МАРТА. Тобі вернено сина, Карстене!

ЛОНА. Зумій же вдержати його біля себе!

БЕРНІК (до жінки). Він тут? Ти правду кажеш? Де він?

БЕТТІ. Не скажу, аж поки ти його простиш.

БЕРНІК. А, що тут прощати!.. Як же ти довідалася?...

БЕТТІ. Ти думаєш, що мати сліпа? Я тільки страшно боялася, щоб ти не довідався. Він учора натякав... І як я побачила, що його немає в хаті, і немає ні саквояжика, ні одежі...

БЕРНІК. Ну, ну?..

БЕТТІ. Я побігла до Ауне, і ми з ним його човном... „Індіанка“ уже підняла якір, але ми, хвалити Бога, поспіли вчасно. Пошукали в трюмі і... знайшли його. Карстене, не карай його!

БЕРНІК. Бетті!

БЕТТІ. І Ауне не карай!

БЕРНІК. І Ауне? А його ж за що? Парохід поплив далі?

БЕТТІ. Ото ж бо, що ні...

БЕРНІК. Ну, кажи, кажи!

БЕТТІ. Ауне був такий же стурбований, як і я... Ми шукали довгенько і вже споночіло, лоцман став казати, що поночі страшно вести парохід, і Ауне зважився... Твоїм ім'ям...

БЕРНІК. Ну?..

Бетті. Спинити парохід до завтраго.

Крап. Хм...

Бернік. Яке щастя!

Бетті. Ти не гніваєшся?

Бернік. Яке велике щастя, Бетті!

Руммель. Ти вже занадто совісний.

Гільмар. Еге, як діло доходить до маленької боротьби з стихіями.. Ух!..

Крап (біля вікна). Тепер похід увіходить у сад, пане консуле.

Бернік. Тепер хай ідуть.

Руммель. У саду повнісінько людей.

Сандстад. І вся вулиця захрясла народом.

Руммель. Увесь город тут, Берніку! Це справді такий момент, що дух рветься вгору.

Вігеланд. Треба прийняти це все з смиренною душею, пане Руммелю.

Руммель. Усі товариства тут із своїми прапорами. А ось і депутація з Перлундом на чолі.

Бернік. Тепер хай ідуть!

Руммель. Знаєш, ти тепер такий стурбований...

Бернік. Ну, то що?

Руммель. Коли хоч, я скажу замість тебе...

Бернік. Ні, спасибі! Тепер я сам хочу говорити.

Руммель. А ти ж знаєш, що треба сказати?

Бернік. Не турбуйся, Руммелю! Тепер то вже я знаю, що треба сказати.

(Тим часом музика стихла. Двері на ганок одчиняються. Магістр Перлунд увіходить на чолі депутації, за ними двоє слуг несуть закритий кошик. Уся світлиця сповняється людьми. В саду і на вулиці стовпище людей, над ним мають прапорці й прапори).

РЕРЛУНД. Високошановний пане консуле! З того здивування, що малюється на вашому обличчі, я бачу, що ми несподіваними гостями з'явилися в вашу тиху господу, де знаходимо вас серед вашої щасливої сем'ї, серед ширих та працюовитих друзів. Але нас привело сюди найщиріше бажання вшанувати вас, висловити вам почуття нашої глибокої пошани й поваги до вашої особи. Не вперше доводиться вам зазнавати такої шани, але це ще вперше виявляється вона так велично. Уже багато разів дякували ми вам за те, що на таких міцних моральних підпорах будуєте ви життя нашого громадянства. Сьогодні ж ми шануємо вас як далекозорого, невтомного громадянина нашого, що ладен принести громадянству всякі жертви, не дбаючи зовсім про свою користь. Ви починаєте тепер нове діло, про яке всі знаючі люде кажуть, що з його буде надзвичайно велика користь усьому громадянству.

Голоси з юрби. Слава! Слава!

РЕРЛУНД. Пане консуле! Багато років були ви гарним прикладом усьому городу. Я вже не кажу про ваше гарне семейне життя, або про ваші бездоганні моральні прінципи,—про це краще говорити в любій дружній розмові, а не в святній прилюдній промові. Я кажу про вашу громадську діяльність, яка у всіх перед очима. З вашого заводу виходять чудові судна, що несуть на собі норвезький прапор по всіх морях на світі. Велика й щаслива робітницька сем'я має вас за рідного батька. Заводячи нові парості промисловости, ви дали добрий заробіток сотням семей. Одно слово ви—підпора нашого громадянства в найвищому значінні цього слова.

Голоси з юрби. Слава! Слава!

Рерлунд. І в наш час надто радісно й дорого бачити ту чисту безінтересовність, якою визначається вся ваша діяльність. Тепер ви хочете нам дати... еге, чому не сказати цього просто й щиро... хочете дати нам залізницю.

Голоси з юрби. Браво! Браво!

Рерлунд. Хоча тут, здається, доведеться вам боротися з перешкодами, які можуть поставити через негарні заміри деяких людей, що дбають тільки про власну користь.

Голоси з юрби. Слухайте! Слухайте!

Рерлунд. Стало відомо, що деякі особи, які не належать до нашого громадянства, попередивши наших трудящих громадян, захопили в свої руки дещо таке, з чого мусив би скористуватися наш город.

Голоси з юрби. Так, так! Слухайте!

Рерлунд. Ця сумна звістка долинула, запевне, й до вас, пане консуле. Та, не вважаючи на це, ви непохитно йдете до своєї мети, пам'ятаючи, що справжньому громадянину всієї країни не личить дбати тільки про інтереси свого города.

Голоси з юрби. Ні!.. Так!.. Так!..

Рерлунд. Ото ж ми сьогодні й шануємо вас як громадянина, робітника громадського і такого чоловіка, якими повинні були б бути всі люде. Хай же з діла, що ви почали, буде справжнє й велике добро громадянству! Правда, залізниця може привозити до нас негарних людей з чужих міст; але ж так саме швидко вона може й вивезти їх од нас. Та й тепер ми не забезпечені від таких людей, вони прибувають до нас. Але в тому, що саме в цей святний вечір ми, як що правду кажуть, шасливо і швидче ніж сподівалися, збулися деяких із їх...

Голоси з юрби. Цсс! Цсс!..

РЕРЛУНД. В цьому я бачу гарну прикмету за дія діла. Коли я говорю про це тут, то це тільки доводить, що ми тут у таких людей, які моральність становлять вище за родичання...

Голоси з юрби. Слухайте! Браво!

БЕРНІК (разом). Дозвольте мені...

РЕРЛУНД. Ще два слова, пане консуле. Працюючи так багато на добро нашого города, ви ніколи не дбали про те, щоб покористуватися чим небудь для себе. Але ви не маєте права не прийняти від громадянства оцей малий дарунок у подяку за вашу працю, а надто тепер, у такий час, коли в нашому житті, як кажуть тямущі люде, має початися нова доба.

Багато голосів з юрби. Браво! Слухайте! Слухайте!

(РЕРЛУНД киває слугам, вони приносять кошик; члени депутації виймають з його і передають Рерлундові ті речі, про які говориться далі).

РЕРЛУНД. Дозвольте, пане консуле, піднести вам срібний сервіз до кофе. Хай він закрашає ваш стіл у ті часи, як ми матимем приємність, як часто бувало попереду, збиратися круг його дружнім веселим гуртом у вашому гостинному домі. Панове, ви завсігди залюбки запомогали найкращому нашому громадянинуві у всіх його ділах і через те просимо й вас прийняти від нас на спомин оці дрібнички. Оцей срібний кубок призначено вам, пане Руммелю. Ви не раз під брязкіт кубків красомовно обороняли інтереси громадянства. Хай ж спрієє вам доля частіше піднімати й випивати цей кубок за громадянство! Вам, пане Сандстаде, дозвольте передати цей альбом з портретами наших городян. Ва-

ша всім відома любов до людей приєднала вам друзів у всіх класах громадянства. Вам же, пане Вігеланде, дозвольте передати збірку проповідей на веліновому папері в пишній оправі. Проживши чимало на світі, ви навчилися поважно дивитися на життя; в своєму щоденному житті ви завжди поводитися благородно, бо завжди мали на думці інше, тогосвітнє життя. (Повертається до народу). А тепер, друзі мої, побажаємо довгого життя консулові Бернікові і його товаришам! Довгого життя підпорам громадянства!

Вся юр'я. Довгого життя консулові Бернікові! Довгого життя підпорам громадянства! Слава! Слава! Слава!

Лона. Зятю, поздоровляю тебе!

(Тихо. Всі дожидають).

БЕРНІК (помалу, поважно). Громадяне! Вам промовник сказав зараз, що сьогодні в нас починається нова доба,—сподіваюся, що це так і буде. Але за для цього нам треба покликати на поміч правду,—правду, яка до цього вечора мало коли знаходила притулок у нашому громадянстві.

(Всі дуже здивовані).

БЕРНІК Через те я найсамперед повинен одхилити од себе ту незароблену хвалу, якою ви, пане магістре, шанували мене, як звичайно ведеться в таких випадках. Я не заробив хвали, бо не був ніколи таким робітником, який не дбає про свою користь. Правда, я не завжди гнався за баришами, але мушу признатися, що робив я все здебільшого за для того, щоб стати найпершим, найповажнішим чоловіком у горді.

Руммель (тихо). А це до чого?

БЕРНІК. Правда, що перед своїми громадянами мені нема чого докоряти себе, бо все ж

я можу сміливо стати поруч із кращими з їх.

Багато голосів. Так, так, так!

БЕРНІК. Але я докоряю себе за те, що часто звертав з простої стежки; робив це, бо знав, що наше громадянство любить у всьому, що хто робить, вишукувати якісь сховані негарні заміри. От і тепер говоритиму про одну таку справу...

Руммель (турбується). Хм, хм!..

БЕРНІК. Ходять чутки про те, що скуплено землі. Всі ті землі скупив я, я сам...

Голоси в юрві (пошепки). Що він сказав? Консул? Консул Бернік?

БЕРНІК. Вони поки всі в моїх руках. Я, звісно, звірився з цим своїм товаришам, добродіям Руммелеві, Вігеландові і Сандстадові, і ми вмовилися проміж себе...

Руммель. Неправда! Докажи, докажи!..

Вігеланд. Ми ні про що не вмовлялися.

Сандстад. Ну се, знаєте!..

БЕРНІК. Це правда,—ми ще не встигли вмовитися про те, про що я хочу сказати. Але я певний, що ці панове згодяться зо мною, як почують, що сьогодні я рішив усі ті землі розписати на акції. Хто схоче, той зможе купити.

Багато голосів. Слава! Довгого життя консулові Бернікові!

Руммель (тихо Бернікові). Яка гидка зрада!..

Сандстад (тихо). Значить одурено нас...

Вігеланд. Чорти б його!... О, Господи, що я кажу!

Юрва (в саду). Слава! Слава! Слава!

БЕРНІК. Тихо, панове! Я не маю ніякого права на таке шанування. Я не відразу так надумав. Спершу я думав був залишити все собі

самому. Та й тепер так думаю, що з усієї тієї землі найбільше буде користи, як що вона буде вся в одних руках. І хай буде так, як громада скаже. Як що хочете, то я візьмуся порядкувати нею як зможу й зумію.

Голоси з юрви. Так, так, хочемо!

БЕРНІК. Але спершу громадяне повинні знати все про мене, який я є... А тоді хай і кожен з вас заирне до себе в душу, і хай тоді справдиться слово, що в нас починається нова доба. Старі часи, коли в нас так блищало зверху і так порожньо було в середині, так багато було лицемірства, моральности про людське око та полохливости перед правдою, хай стануться для нас ніби музей, у якому ми всі повинні вчитися, як не треба робити. У тій музей віддамо ми і срібний сервіз, і кубок, і альбом, і проповіді на веліновому папері в пишній оправі. Адже так, панове?

Руммель. Авжеж!

ВІГЕЛАНД. Як що ви забрали собі все инше, то....

САНДСТАД. Будь ласка!

БЕРНІК. А тепер дійшла черга до найголовнішого мого рахунку з громадянством. Тут було сказано, що ми сьогодні щасливо збулися деяких негарних людей. До цього можу сказати те, про що не всі ще знають, а саме, що той, про кого це було казано, поїхав звідси не сам. З ним поїхала і його нареченна.

ЛОНА (голосно). Діна Дорф.

РЕРЛУНД. Що?!

БЕТТІ. Що ти сказав?

(Всі хвилюються).

РЕРЛУНД. Утекла! Утекла з ним! Не може бути!

БЕРНІК. Вона буде йому жінкою, пане магістре. Скажу ще... (Тихо до Бетті). Бетті, збери всю силу, щоб перенести те, що зараз почувеш!—Скажу ще: всі повинні схилити голови перед тим чоловіком! Він великодушно взяв на себе чужу провину. Громадяне, я скидаю з себе неправду, що за малим не знищила в мені вкрай всі чесні почування. Ви повинні знати все. В тому, що сталося перед п'ятнадцятьма роками, винен був я!

БЕТТІ [дуже стурбована, тихо]. Карстене!

МАРТА (так саме). Ах, Йоган...

ЛОНА. Нарешті ти переміг себе!

(Останні всі мовчать здивовані).

БЕРНІК. Так, громадяне, я був винен, а він виїхав. Через неправдиві й злі погоски, що пішли кружляти, як він поїхав, сталося таке лихо, якого тепер уже не можна направити; але минулого не завернеш, і я не смію ремствувати. Перед п'ятнадцятьма роками я через ті погоски пішов угору; чи тепер судилося мені через їх упасти вниз, про це вже хай кожен з вас подумає.

РЕРЛУНД. Яка страшна несподіванка! Найперший чоловік у городі... (Тихо до Бетті). О, як мені мені вас жалко, пані Бернік!

ГІЛЬМАР. У такому признатися! Ну, це я вам скажу!

БЕРНІК. Але не поспішайтеся рішати це сьогодні! Прошу всіх іти додому, заспокоїтися і добре роздуматися. Як усе заспокоїться, тоді тільки можна буде знати, виграв я, чи програв, признавшись. Прощавайте! Мені ще єсть про багато чого пожаліти, але то вже справа тільки мого сумління. Надобраніч! Геть звідси всі святкові окраси! Всі ми чуємо, що вони тут

не до речі.

РЕРЛУНД Авжеж! (Тихо до Бетті). Втекла!..
Значить вона була зовсім не варта мене!

ГІЛЬМАР. Ну, як після цього чоловікові
держати високо прапор ідеї!.. Ух!

Всі шепочуться і виходять з хати. Руммель, Сандстад і Вігеланд теж вийшли в сад, сперечаючися палко, але не голосно. Гільмар тихо вийшов праворуч. У хаті zostалися Бернік, Бетті, Марта Лона і управитель Крап. Усі мовчать).

БЕРНІК. Бетті, можеш ти простити мене?

БЕТТІ (всміхається до його). Знаєш, Карстене, тільки сьогодні збудилися в мене ясні надії на гарне життя!

БЕРНІК. Як то?

БЕТТІ. Багато год я думала, що ти був моїм, і я тебе втратила. Тепер же знаю, що ти ніколи не був моїм, але певна що будеш!

БЕРНІК (обніма її). О, Бетті, я вже твій! Лона навчила мене розуміти тебе. Але хай же й Олаф іде сюди!

БЕТТІ. Добре, зараз він тут буде. Пане Крапе... (Щось тихо говорить йому, і він виходить на ганок. Всі транспаранти і вогні на вулиці потроху гаснуть).

БЕРНІК. Спасибі, Лоно! Ти обрятувала найкраще в мені—і для мене.

ЛОНА. А чого ж я й хотіла?

БЕРНІК. Та як же це? Я ще не зовсім зрозумів тебе.

ЛОНА. Хм...

БЕРНІК. Значить ти не з зненависти? Не за для помсти?.. Чого ж ти приїхала?

ЛОНА. Стара приязнь не іржавіє.

БЕРНІК. Лоно!

ЛОНА. Як Йоган розказав мені про ту не правду, я тоді ж заприсяглася, що герой моєї молодости знову стане чесним і правдивим.

БЕРНІК. Ах, чим я, нікчемний, міг заробити в тебе такої ласки?

ЛОНА. Ну, Карстене, як би ми, жінки, все дошукувалися, хто заробів ласки!..

(Ауне увіходить з саду з Олафом).

БЕРНІК (кидається до його). Олафе!

ОЛАФ. Тату, даю тобі слово ніколи більше...

БЕРНІК. Не втікати?

ОЛАФ. Еге! Даю тобі слово, тату!

БЕРНІК. І я даю тобі слово, що тобі ніколи більше не треба буде цього робити. Учись і рости собі не як мій наступник, а просто як людина, яка сама знайде собі мету в житті.

ОЛАФ. І ти дозволиш мені бути тим, чим я хочу?

БЕРНІК. Дозволю.

ОЛАФ. Спасибі! Так я не хочу бути підпо-рою громадянства.

БЕРНІК. Он як! Чому ж це?

ОЛАФ. Бо це мабуть дуже нудно.

БЕРНІК. Будь сам собою, Олафе, а все останнє прийде саме.—А ви, Ауне..

АУНЕ. Знаю, пане консуле,—мене рощитано.

БЕРНІК. Ні, Ауне, ви застаєтеся і... простіть мене!

АУНЕ. Як то? Адже „Індіанка“ не піде сьогодні.

БЕРНІК. І завтра не піде. Я дав вам дуже мало часу: треба оглянути і полагодити судно краще.

АУНЕ. Слухаю пане, консуле. Пустимо в роботу нові машини!

БЕРНІК. Це добре! Але найголовніше, щоб зроблено було гарно й по правді. Багато в нас єсть такого, що треба добре, совісно переглянути й обновити. А тепер на-добраніч, Ауне!

А у н е. На-добраніч, пане консуле! Спасибі вам! (Виходить ліворуч).

Б е т т і. Ну, от і всі вже пішли.

Б е р н і к. І ми zostалися сами. І моє ім'я не горить уже вогненними літерами, всі огні погасли.

Л о н а. А ти хотів би, щоб їх знову запалено?

Б е р н і к. Ні за що в світі! До чого я був дійшов! Ви жахнулись би, як би довідалися. Я тепер наче отямився, а то мов якимсь дурманом був отруєний! Але почуваю, що можу ще одужати й відмолодіти. О, йдіть до мене ближче! Бетті!.. Олафе!.. І ти, Марто!.. Я наче й не бачив тебе усі ці роки.

Л о н а. Я думаю; ваше громадянство—це неначе товариство нежонатих; ви й не помічаєте жінок.

Б е р н і к. Правда, правда! І саме через це... Еге, так і буде. Лоно, ти не поїдеш од нас!

Б е т т і. Еге, не їдь, Лоно!

Л о н а. А куди ж мені тепер їхати? Та й як же кинути вас—молоду пару, що тільки тепер лагодиться звити собі справжнє кубелечко. Моя ж така доля - бути названою матір'ю. Ми з тобою, Марто, дві старі тітки... Куди ти дивишся?

М а р т о. Яке небо ясне стає! Як ясно над морем! „Пальмі“ щастить.

Л о н а. І тим, хто на їй. Перед ними щастя.

Б е р н і к. А перед нами—довгий ряд днів невсипущої праці. Але хай вони приходять! Тільки не кидайте мене ви, щирі, правдиві жінщини! За останній час я впевнився, що справжні підпори нашого громадянства—ви, жінщини!

Л о н а. Ну, не міцні були б те підпори зятю! [Кладе руку йому на плече]. Ні, помиляешся ти: дух правди й дух вслі-- оце підпори громадянства!

КНИГИ Б. ГРИНЧЕНКА.

1. Серед темної ночі. Повість. Ціна 75 коп.
2. Під тихими вербами. Повість. Ціна 75 коп.
3. Соняшний промінь. Повість. Ціна 70 коп.
4. На розпутті. Повість. Ціна 75 коп.
5. Драми й комедії: 1. Ясні зорі. Драма. Перша премія на конкурсі галицького віділу краевого. 2. Нахмарило. Комедія. Друга премія на тому ж конкурсі. 3. Степовий гість. Драма. 4. Серед бурі. Драма. 5. Арсен Яворенко (На громадській роботі). Драма.—Ціна 1 р. 50 к.
6. На новий шлях. Драма. Ціна 30 коп.
7. Якої нам треба школи. Вид. 2-ге. Ціна 4 коп.
8. Народні вчителі і українська школа. Ціна 4 коп.
9. Українська граматка до науки читання й писання. з статтею до вчителів, з малюнками й прописями. Ц. 15 к.
10. На безпросвітномъ пути. Объ украин. школъ. Ц. 25 к.
11. Оповідання з української старовини. Ц. 10 коп.
12. Тяжким шляхом. Про українську пресу. Ц. 15 коп.
13. Національна та інтернаціональна ідея. Зміст. 1. Національно-вчитання у соціял-демократів. 2. Патріотизм та інтернаціоналізм—А. Бебеля (перекл). 3. Національна та інтернаціональна ідея—Е. Пернерсторфера (перекл). 4. Вага національної роботи у нас. Ц. 15 к.
14. Сам собі пан. Онов. Вид. 2-ге. Ц. 3 коп.
15. Перед широким світом. Ціна 1 р.
16. Писання. Томъ I. Вірші. Ціна 1 р. 50 коп.
17. Писання. Томъ II. Оповідання. Ціна 1 р. 50 коп.

Ціна 30 коп.